

Sociolingvistinis žvilgsnis į XVI–XVII a. Rytų Lietuvos antroponimiją

LAIMA GRUMADIE NÉ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

On the basis of an analysis of personal names recorded in the 1554 and 1636 court rolls of Lin-kmenys (East Lithuania) it is suggested that at least from the 16th century onward a mechanism of Ruthenianisation could have operated in the lands of present-day Lithuania, similar to the process of Polonisation that operated later. Ruthenian, the spoken variety of the language of the Ducal Chancery, could have spread among the gentry as a status symbol. This process could also have affected part of the peasantry. The fact that shortened forms of Christian names may appear both in a Lithuanian and in a Slavic shape shows that both must have been in use: it cannot be attributed to scribal habit. This means that in the 16th century there may have been foci of Lithua-nian-Ruthenian bilingualism far to the north of the Lithuanian-Ruthenian language border. If so, then our view of the mechanism of introduction of (part of the) Slavicisms in the Eastern Lithua-nian dialects must be revised: they could have been introduced along with new features of everyday life, under the influence of the written (especially Church Slavonic) tradition, or as a result of bilingualism spreading from the 16th century onward.

1. DÉL SOCIOLINGVISTINĖS SITUACIJOS

Aptariant keleto šimtmečių senumo fonetinius lietuvių kalbos ar atskirų jos tar-mių, ypač rytinių, kitimus, visuotinai pripažystama, jog „labai glaudūs ir seni kontak-tai su rytiniais slavais ir visoks maišymasis negalėjo neturėti įtakos lietuvių kalbos raidai“ (Zinkevičius 1987: 68). Nemažos dalies leksikos slavizmų radimąsi įprasta aiškinti kultūrų sąveika, civilizacijos plėtra, t. y. kaip NAUJOVIŲ įvardijimą skolintais ar paraidžiu išsiverstais žodžiais. Tokiais atvejais nebūtini itin glaudūs ir aktyvūs kontaktais, skoliniai gali sklisti per tarpininkus: „[...] lietuviai iki Mindaugo laikų jau buvo šiek tiek susipažinę su krikščionybe, matyt, daugiausia per kaimynus rytų slavus: žinojo ir vartojo iš rytinių slavų gautus krikščionybės terminus, krikščioniškų švenčių pavadinimus, jiems buvo nesvetimi kai kurie krikščioniški asmenvardžiai. Visa tai lietuviai greičiausiai gavo natūraliai bendraudami su kaimynais krikščioni-mis, prekiaudami su jais ir keisdamiesi kultūros vertybėmis, nes apie misijinę veiklą to meto Lietuvoje tiesioginių duomenų neturime“ (Zinkevičius 2000: 14). Yra žino-ma, kad leksikos skolinimuisi per aktyvius ryšius būdinga ir tai, kad būna perimami ar pakeičiami svetimais jau savoje kalboje turėti žodžiai, žodžiu suteikiama papildo-ma, savo kalboje neturėta reikšmė, pasiskolinta iš svetimujų, kai šalia turimas kitas (savas) žodis tai reikšmei nusakyti, t. y. šalia paprasto, natūralaus, vyksta ir pertekli-

nis skolinimasis. Būtent tokį skolinių ir vengta raštant didijį *Lietuvių kalbos žodyną*. Jeigu iš jo pamégintume sudėlioti atskirų tarmių ar šnektojų žodynus ir palygintume juos su jau turimais negausiais parašytaisiais, visų pirma pasigestume jau aptarto pobūdžio skolinių. Bet tarmių slavizmą ir jų chronologijos tyrimai (plačiau apie šio klausimo literatūrą ir savus pastebėjimus žr. Kardelis 1999) tikrai nepaneigia hipotezės, jog dalis leksikos slavizmą bus galėję patekti į kai kurias dabartiniai pietų ir rytų aukštaičių (visų pirma vilniškių ir uteniškių) šnekas senokai ir ne vien kaip kultūros skoliniai, t. y. su naujomis ar naujai iprasmintomis realijomis. Juk šnekose yra dalis senų slavizmų, kurie tiesiog išstūmė neabejotinai vartotus savus žodžius (ivardijimų sistemose ir posistemėse, tiek semantinėse, tiek gramatinėse, žiojėja savotiškos „skylės“, kurias užpildo slavizmai). Taigi tai tipiški dvikalbystės ir aktyvių kontaktų reiškiniai. Nuolat ir ilgai vartojami tokie slavizmai buvo gludinami, kito, todėl nelengva susekti jų radimosi laiką (plg. Urbutis 1992, 1993), bet galima daryti prielaidą, kad dalis jų galėjo patekti ir XVI–XVII a. Grynų to meto Rytų Lietuvos tarmių šnekamosios atmainos paminklų nėra, o vadinamojo rytinio raštų kalbos varianto, grįsto besiformuojančiu Vilniaus interdialektu, raščioje atispindi aukštessnės pakopos, t. y. raštų, kalba, savo ruožtu patyrusi slavų (ir ne tik) poveikį dar ir dėl sąveikos su šaltinių kalbomis, iš kurių didelė dalis tos raštijos buvo verčiama. Tam tikras, nors ir su didelėmis išlygomis, kalbų vartosenos paminklas yra įvairūs administraciniai ir bažnyčios rengti gyventojų ir vietovardžių sąrašai.

Aišku, kad lietuvių ir gudų¹ kalbų santykiai labai seni. Čia norėtusi juos aptarti remiantis XVI a. vidurio ir XVII a. pradžios šaltinių duomenimis. Naujesnė mintis būtų ta, kad tuometinė šnekamoji gudų kalba bus galėjusi turėti nemažos įtakos dabartinės Rytų Lietuvos tarmėms, ypač leksikai, per žemiausio socialinio gyventojų sluoksnio – valstiečių – tiesioginius kontaktus ir kai kur galimą aktyvią dvikalbystę kalbamui metu NE VIEN PAČIAME ETNINĖS LIETUVOS (Zinkevičius 1987: 112) RYTINIAME PAKRAŠTYJE (plg. Vidugiris 1983: 53), BET DAUG PLATESNIU RUOŽU I VAKARUS. Galimas ir nuosaikeinis čia keliamos prielaidos formulavimas: jeigu faktai patvirtintų, kad XVI–XVII a. dabartinės Rytų Lietuvos teritorijoje (gal tik paskirose vietovėse) tikrai būta aktyvių lietuvių ir gudų kalbų kontaktų ir dvikalbystės atvejų, tai gal ir dalies

¹ Šiuo metu lietuvių kalbotyroje iprastesnis *baltarusių* terminas, bet jis paprastai siejamas su dabartinės valstybės *Baltarusijos* ir jos gyventojų pavadinimu, o čia, svarstant XVI a. vidurio – XVII a. pradžios problemas, ko gero, vartotinas taip pat senas tradicijas lietuvių kalboje turintis etnonimas *gudai*, šio etnoso kalbą vadinančių *gudų kalba* (plg. Gedavičius 1999: 436). Gudais lietuviai émė vadinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos gyventojus, šnekęjusius slavų kalba ir gyvenusius dalyje vadinamosios Juodosios, Baltosios ir Raudonosios Rusijos. Didžiosios Maskvos kunigaikštijos rusai, maskvénai, juos vadino tiesiog *lietuviiais*, ru. *литвины*, patys jie vadinosi *russais*, ru. *русскои* (Čekmonas 1988: 42), o suvokdami save kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pavaldinius – tiesiog lietuviais. Tenka išvesti neįprastą lietuvių kalbotyroje santrumpą *gu.* – gudų kalba. Nagrinėjamame 1554 m. šaltinyje, beje, minimas *Gudiškių* dvaras (*dvoru jego Gudziszek* IN₁₅₅₄ 121), o tai rodo kitus buvus ne gudus; yra etnoniminės kilmės asmenvardžių: *Szczepan Gudelis* IN₁₅₅₄ 84; *Jezioru Taru miedzy polni Mosia Narejkowicz, którą zowią Gudziskiego* IN₁₅₅₄ 123; *Janielis z Mosiem bratem Melancy, ludzi gudziskie* IN₁₅₅₄ 122, nors pastarieji du gali reikšti priklausymą *Gudiškių* dvarui. Yra dar vienas etnoniminės kilmės asmenvardis – *Andrzej Tatarzyn* IN₁₅₅₄ 86, o *Lach* IN₁₅₅₄ 104 robi asmenvardis gali būti siejamas tiek su etnonimui, tiek ir su *Aleksejaus ar Iljos* trumpiniais, plg. Į_{II} 24, 71. Prisimintini J. Ochmanskio (1996: 66–7) samprotavimai dėl galimos tokijų pavadinimų atsiradimo chronologijos ir istorijos.

slavizmų atsiradimas tarmėse galėtų būti aiškintinas būtent jais, t. y. atskirais atvejais nukeltinas į ankstesnius laikus? Tokių slavizmų paieška – jau visai kita tema. Čia rūpi pasiaiškinti, ar yra įrodymų, kad anuomet tokios aplinkybės dvikalbystei rastis galėjo būti susiklosčiusios. Būtina pridurti, kad niekas ir neneigia lietuvių ir gudų kalbų sąveikos (plačiau žr. Zinkevičius 1987: 54–75), bet paprastai kalbama arba apie vėlesnio meto aktyvius ryšius, t. y. po XVIII a. pradžioje Lietuvą nusiaubusio maro ir karų į ištuštėjusius rytinius ir pietrytinius dabartinės Lietuvos pakraščius atsikėlus jau didesniams skaičiui gudų, arba apie itin senus laikus. Čia, remiantis antroponimijos duomenimis, norėtusi paméginti įrodyti, kad kai kuriose dabartinės Rytų Lietuvos vietovėse aktyvių kontaktų su gudais galėjo būti buvę ir XVI a. viduryje bei XVII a. pradžioje.

Apie tai, kad XVII a. pradžioje Vilniuje gyveno nemaža gudų, yra rašęs Zinkevičius (1977: 6–7), tačiau jis nagrinėjo katalikų bažnyčios dokumentą, todėl nenagrinėti liko ten tiesiog negalėjusių patekti stačiatikių asmenvardžiai (o bent dalis gudų, kaip ir lietuvių, tuomet, tikėtina, tokie ir buvo, nes vien Vilniuje stovėjo 9 cerkvės). Ir apskritai daugelis tuometinių gudų, kurie, beje, dar gana neseniai (XIV–XV a.) buvo tapę tauta su savo kalba, išsirutuliojusia iš vakarinių rusų tarmių, gyveno Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje ir sudarė nemažą dalį tuometinės Vilniaus vaivadijos gyventojų. Ar visi jie jau buvo priėmę krikštą iš Bizantijos (stačiatikybė buvo įvesta 988 m.), duomenų nėra: manoma, kad tuo metu skiriamoji stačiatikybės riba vakaruose ėjo ties Polocko, Minsko, Gardino linija (Zinkevičius 2000: 13). Kai kurie gudai, kaip ir stačiatikiai lietuviai, vėliau galėjo pereiti į katalikybę. Nedaug žinoma apie tuo metu atokesnėse vietovėse gyvenusius stačiatikius, bet vis dėlto aišku, kad, nors kai kur ir negausiai, jų gyventa visoje dabartinės Lietuvos teritorijoje, ypač didikų (Gudavičius 1999: 68, 96, 358, 436–439, 452 ir kt.). Ir, be abejo, kuo ryčiau, tuo daugiau. Tačiau nesinorėtų tarp gudų ir stačiatikių dėti lygybės ženklo: kad vėliau taip nebuvo, tai aišku, kaip nėra ir dabar, bet juk katalikų žemės su stačiatikių dabar ribojasi maždaug ten pat, kaip ir pagrindiniai etniniai lietuvių ir gudų gyventi plotai. Beje, dalis šio paribio gyventojų, pradedant XIV a., yra tapusi unitais (Gudavičius 1999: 318–321). Įtarimą dėl stačiatikybės įtakos kelia kanoninių stačiatikių vardų bei jų trumpinių ir vėliau iš jų išsirutuliojusių pavardžių buvimas. Zinkevičiaus (1977: 89) nuomone, „Kadangi anuomet krikštijant buvo gana griežtais laikomasis katalikiškų kanoninių krikšto vardų formų (rašomų lotyniškai arba lenkiškai), tai rytų slaviski jų variantai galėjo į aktus patekti tik atsitiktinai ir būtent tie, kurie žmonių (katalikų) anuomet buvo plačiai vartojami.“ Beje, tame pačiame puslapyje autorius pateikia 57 rytų slavų kilmės krikšto vardų trumpinius, XVII a. pradžioje išsaugotus tėvavardžiuose (patronimuose), nes pastarieji nebuvo norminami. Maciejauskienė, aptardama XVI a. šaltiniuose beveik iš visos dabartinės Lietuvos teritorijos įrašytus vardus, pažymi, kad ne visi jie anuomet buvo vienodai populiarūs, ir iš tokių nurodo, pvz.: *Асмафей*, *Ярмола*, *Каликстъ*, *Климентъ*, *Прокопъ*, *Владиславъ* ir kt. (1979: 86), taip pat pastebi, kad iš maždaug 10 000 peržiūrėtų to meto įrašų galima išskirti 70 skirtingų krikšto vardų, turinčių įvairiausią trumpinių, o šio tipo vardai jų beveik neturintys. Dalis tų vardų – iš stačiatikių nomenklatūros arba senovės slavų. Ar XVI a. jie plito ir tarp katalikų, nedarant didesnio skirtumo, vis dėlto nėra visai aišku.

Maciejauskienė (1991: 230) taip pat pažymi, kad „Reti XVI a. slaviškos bei germaniškos kilmės asmenvardžiai greičiausiai rodo lietuvių pavardžių atsiradimą skolinimo keliu. Be to, kai kurie iš slavų kalbų kilę antroponimai gali būti vertinami ir kaip lietuviškų asmenvardžių slavinimo rezultatas“. Bet pavardžių skolinimo sývoka dabartinės Rytų Lietuvos teritorijoje komplikuotusi, jeigu būtų priimta priešlaida, kad tame pačiame pavardžių formavimosi procese dalyvavo tiek lietuviai, tiek ir gudai, tiek vieniems, tiek kitiems buvo tiesiog prisegamos patroniminės -evič, -ovič priesagos, nes tokia buvo bendra Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos nuostata, kai oficialioji jos kalba iki 1696 m. buvo slavų kanceliarinė (šios nuostatos neatsisakyta ir vėliau). Taigi ir gudų arba sugudėjusių lietuvių, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos gyventojų, pavardės galėjo tapti sunkiai beatidaloma ir todėl tik salygiškai vadintina skolinta lietuvių antroponimijos dalimi.

Krikščionių vardų nomenklatūra įvairiose šalyse skiriasi, nors branduolys didele dalimi bendras. Lietuvoje, kai nuo XVI a. pabaigos kalendoriuose imti rašyti šventųjų vardai jų mirties dieną, pamažu nusistovėjo labai panaši nomenklatūra į lenkų (Kuzavinis, Savukynas 1994: 36–40). Vargu ar tai leistų manyti, kad iki tol griežtesnių taisyklių nesilaikyta. Taigi klausimas, ar gerokai storesnis slaviškų vardų ir atitinkamai vėlesnių pavardžių, kilusių iš stačiatikių kanoninių ar senovės slavų vardų, sluoksnis dabartinės Rytų Lietuvos teritorijoje XVI a. viduryje – XVII a. pradžioje, lygiant su visa Lietuva (ko nepaneigia ir Zinkevičius (1977) atliktas XVII a. pradžios Vilniaus gyventojų pavardžių tyrimas), susidarė dėl to, kad čia gyveno daugiau su stačiatikybe susijusių žmonių (gudų ar lietuvių – kol kas nežinia), ar dėl kitų priežascių, lieka atviras. Straipsnyje daroma priešlaida, kad tuo metu būdingus slaviškus vardų trumpinius, ypač kilusius iš senųjų slavų dvikamienių ir kanoninių stačiatikių var- dų, vartojo žmonės, ko gero, bus šnekėjė nelietviškai arba bent buvę dvikalbiai.

Apskritai dėl to meto šnekamuju kalbų vartosenos kyla nemaža klausimų. Zinkevičius (1987: 144–146), bene nuodugniausiai aprašęs kalbinę situaciją ir kalbų vartoseną dabartinės Lietuvos teritorijoje XVI a. viduryje – XVII a. pradžioje, pateikia faktų, jog tuomet sakytinė lietuvių kalba viešajame gyvenime buvusi vartojama ne tik liaudies, bet ir didikų, tačiau šalia lenkų ir rusų. Netrukus lietuvių kalba liko tik prastuomenės kalba. Lenkų kalba, atėjusi su katalikybe ir didžiojo kunigaikščio dvaru, platinta per mokyklas ir raštininkus, kuo toliau, tuo labiau darësi prestižinė ir plito. Rusų kalba, iki tol plitusi kaip (senojo) slavų kanceliarinė kalba, o stačiatikybės reikalais – ir senojo bažnytinė slavų kalba, nuo XVI a. pradžios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos émė reikšti ne ką kita kaip tik gudų kalbą (Gudavičius 1999: 436–439). Iš oficialiojoje raštijoje vartotos slavų kanceliarinės kalbos, kuriai darë poveikį ir senojo slavų bažnytinė kalba, bei vakarinių rusų tarmių, virtusių gudų kalba, mišinio, gerokai paveikto ir lietuvių kalbos, jau buvo susiformavęs gana vientisas interdialektinės rašto kalbos variantas, kuriam įtakos turėjo ir Polocko–Smolensko bei Voluinės–Kijovo arealų kanceliarijoje vartota kalba, iš tos kalbos jau reikėdavo versti į tuometinę maskvėnų kalbą. Šia kalba buvo tvarkoma kanceliarinė raštija, į ją buvo išversta ir ja parašyta religinės, teisinės bei pasaulietinės literatūros (prisimintinas P. Skorinos ir jo 1525 m. Vilniuje įsteigtos spaustuvės vaidmuo). Be abejo, tokia kalba, kuri dar vadinama ir senaja baltarusių kalba (žr. Čekmonas 1988: 44–45), jau

turėjo ne tik rašytinę, bet ir sakytinę atmainą, ją mokėjo ir praprususi lietuvių bajorija bei didikai, taip pat valdininkai ir raštininkai. Dalis jų buvo vienkalbiai, bet dalis – neabejotinai dvikalbiai. Paprastai teigama, kad per dvarus plito lenkų kalba, reiškėsi jos įtaka. Tačiau XVI a. (ir anksčiau), galimas dalykas, būta ir gudų kalbos poveikio per dvarus – jeigu ji yra buvusi ponų kalba, tai turėjo turėti įtakos ir pavaldiniams. Taip būtų galima mèginti iš dalies aiškinti tai, iš kur gana toli į vakarus nuo Vilniaus radosi kilmingų (arba turtingų) žmonių pavardžių, kurių pamatu tapo gudiški krikščioniškų vardų trumppiniai, nes ne visi jie turėjo būti atėjūnai iš rytinėi slaviškų šalies žemiu. Taigi atsargiai galima mèginti formuluoti iki šiol bent jau lietuvių kalbotyroje aiškiau neišreikštą mintį, kad XVI a. (gal ir anksčiau) dabartinėje Lietuvos teritorijoje galėjo vykti panašus į vėlesnį lenkinimo (ir lenkėjimo) gudinimo (ir gudėjimo) mechanizmas: kaip prestižinė kalba per dvarus (lenkų kalbos atveju – dar ir per mokyklas bei bažnyčią) galėjo sklisti gudų kalba, kurią, kaip šnekamają slavų kanceliarinės kalbos atmainą, vartojo diduomenė². Šio straipsnio duomenys, deja, per skurdūs pagrįsti tokią hipotezę. Trečioji gudų kalbos atmaina buvo tarmės, o Vilniaus areale gyvenę ir ja kalbėję paprasti valstiečiai, atsidūrė periferijoje, taip ir neįsisamonino savo priklausymo bendram gudų (ar baltarusių) arealui, todėl iki šiol tebevadina, kitokio pavadinimo nepripažindami, XIV–XVI a. jų padėtį atitiksiu terminu – PRASTA KALBA, PAPRASTAI ŠNEKANTYS (gudiškai *no-npocmy*). Toks viduramžiais ir kituose Europos kraštuose vartotas terminas šalia etnonimą atstojančios vietinių žmonių, *gumymėjiai*, savykos suponuoja lyginimą su kitokia tos kalbos atmaina, prestižiškene, galbūt vartota ponų. Pabréžtina, kad tai bus buvusi sakytinė kalbos forma, nes daugumos valstiečių tikrai būta beraščių. Trisluoksnė gudų kalba darė ir trejopą poveikį lietuvių kalbai. Rytinėms lietuvių kalbos tarmėms didžiausią įtaką galėjo daryti gudų tarmės tada, kai jų atstovai tiesiogiai bendraudavo. Taigi ir skolinių tuomet galėjo būti kitokio pobūdžio, ne vien taip gausiai per rytinius slavus atėjusiu nauju ar pervadintu realiju, ypač susijusių su religija, pavadinimų (kuriuos neretai jie patys būdavo pasiskolinę iš kitų kalbų; plačiau žr. Zinkevičius 1987: 68–75).

Čia nagrinėjama išlikusių ir Konstantino Jablonskio rūpesčiu 1934 m. parengtų bei išspausdintų 1554 m. Vilniaus tijūnijos – Nemenčinės ir Linkmenų valsčių – inventoriaus, t. y. kaimų ir gyventojų aprašo, kopijų dalis (rankraštis, deja, dingo XX a. pradžioje³), skirta Linkmenų valsčiui (83–131 puslapiai) ir Vilniaus universitetu bibliotekoje saugomo 43 lapų (86 puslapių) rankraštinio 1636 m. inventorius dalis (IN₁₆₃₆)

² Čekmonas užsimena apie šnekamają kanceliarinės slavų kalbos atmainą, bet minties apie jos vartojimą etninės Lietuvos teritorijoje neišplėtoja: „Senoji baltarusių kalba visų pirmą buvo pagrindinė valstybinė D. L. k. (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos – L. G.) kalba, ja buvo rašoma dauguma teisinių dokumentų (ir etninės Lietuvos teritorijoje). Dėl šios funkcijos senoji baltarusių kalba dar vadinama D. L. k. kanceliarine (arba dalykiniai raštų) kalba. Tačiau ji atliko daug daugiau funkcijų. Senaja baltarusių kalba KALBĖJO (išskirta mano – L. G.) daugelis feodalinės diduomenės atstovų – stačiatikių ir katalikų; ja buvo rašomi metraščiai, teologiniai traktatai, buvo išversta grožinės literatūros kūrinių“ (1988: 44, versta mano – L. G.). Autorius ten pat dar primena ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos gyvenusių tootorius, jų nuo XVII a. pradžios gudiškai, bet arabų rašmenimis rašytą religinę literatūrą – kitabus. Čia jau natūraliai kyla mintis – tad su kuo jie bendravo gudiškai, jei ne su kaimynais? (Dar žr. Kričinskis 1993: 196 ir kt.; Potašenko, red., 2001: 78–79 ir kt.)

³ Plačiau visų perrašų istorija pateikiama K. Jablonskio knygoje (IN₁₅₅₄: 30–31).

taip pat skirta Linkmenų valsčiui (15–31v puslapiai). Aiškinantis Rytų Lietuvos lietuvių antroponimijos raidą, duomenys apie vardų kilmę visų pirma pateikiami iš *Lietuvių pavardžių žodyno* (LPŽ), nes tai didžiulio kolektyvinio darbo rezultatas, ir tik tais atvejais, kai faktus norima papildyti ar pagrįsti kitokią nuomonę, pasitelkiama kiti šaltiniai, dažniausiai M. Birylos darbai (B_I, B_{II}).

2. 1554 m. LINKMENŲ VALSČIAUS INVENTORIUS

XVI a. viduryje, tiksliau – nuo 1543 m. (Zinkevičius 1987: 137), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos administraciniai dokumentai pradėti rašyti ir lenkiškai, o iki tol vyravo slavų kanceliarinė kalba. Vienas iš pirmųjų lenkiškai rašytų inventorių ir yra čia nagrinėjamas Vilniaus tijūnijos – Nemenčinės ir Linkmenų – valsčių. Galima būtų daryti prielaidą, kad tas, kas rašė⁴ šį inventorių, dar galėjo neturėti pakankamų įgūdžių, jam galėjo daryti įtaką ir slavų kanceliarinė kalba. Tiesa, abėcėlės painiojimo nepastebėta, bet jo galėjo nebelikti XX a. perrašius originalą ar ankstesniais amžiais padarytus nuorašus, nes originalas beveik visas yra dingęs. Rašiūsiojo lenkų kalba nėra be priekaištų, nesilaikoma vienodų taisyklų, kietojo ĭ vartojimas gerokai įvairoja, ne visuomet paisoma ir kitokių diakritinių ženklių rašymo nuoseklumo, todėl čia tiesiog pateikiama taip, kaip užrašyta originale, tiksliau – nuorašuose.

Pažvelgus į 1554 m. šaltinyje lenkiškai užrašytus asmenvardžius, kuriuos tuo metu sudarė arba vien tik vardas, arba vardas su antruoju asmens įvardijimo nariu, gana dažnai dar nebuvusiu tikraja pavarde, o tiesiog patronimu, t. y. asmenvardžiu, su patroniminėmis priesagomis sudarytu iš tévo bet kurio (nebūtinai pirmojo) įvardijimo nario (kai kurie autoriai, pvz., Vanagas, Zinkevičius, vartoja TĒVAVARDŽIO terminą, bet dabar jau dažnesnis PATRONIMO, žr. Maciejauskienė 1991: 16), arba kitokių asmens įvardijimų, be patroniminių priesagų, taip pat prievardžių, galima daryti prielaidą, kad tuo metu gyventojų kalbėta mažiausiai dviejų kalbomis – lietuvių ir gudų. Kaip vieną iš įrodymo šaltinių galima būtų pasirinkti dokumentus su antroponimijos duomenimis. Tai gali rodyti lietuviški ir slaviški krikščioniški vardai, taip pat senieji slavų vardai, ypač jų trumpiniai arba mažybinės formos. Pats faktas, kad vartojami trumpiniai ir iš jų sudaryti patronimai, rodo buvus tiek lietuvišką, tiek slavišką vartoseną, tai nėra vien užrašinėtojų primesti įvardijimai. Užrašinėtojas galėjo kai ką pakeisti, pvz., nerašyti galūnės⁵, pateikti lenkišką asmenvardžio perrašą, tarkim, Szczepan IN₁₅₅₄ 84, Andrzej IN₁₅₅₄ 123, išversti, prirašyti slavišką patroniminę priesagą -evič ar -ovič ar kt., bet vargu ar keitė vardo trumpinio šaknį, nebent tik į ilgają vardo formą. Tyrėjai pažymi, kad dvarų inventoriuose ir kituose administraciniuose bei juridiniuose dokumentuose vartosena galėjo atsispinkinti autentiškiau nei bažnyčios knygose (Zinkevičius 1977: 67), i juos būdavo įrašomi ne vien katalikai. Gudiškai šnekantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos gyventojai dalyvavo tame pačiame pa-

⁴ Inventoriaus tituliniame lape parašyta: „[...]niżey mianowanych przez mię, Jerzyka Zacharyszewicza, dzierżawcę zoslienskiego [...]“ IN₁₅₅₄ 31 (taigi iš Žaslių, nevietinio žmogaus).

⁵ Tas pats žmogus Linkmenų inventoriaus tame pačiame puslapyje užrašytas dvejaip: Petrelis Urbanowicz ir Petrel Urbanowicz IN₁₅₅₄ 107.

vardžių įforminimo raštu (lietuvių pavardžių formavimasis buvo prasidėjęs anksčiau ir buvo kitoks) procese kaip ir lietuviškai šnekantys, t. y. jau anksčiau ēmė ryškėti ir tuo metu ypač stiprėjanti slaviškų patroniminių priesagų *-evič*, *-ovič* „prisegimo“ tendencija registrojant gyventojus, kuriai turėjo įtakos slavų kanceliarinės kalbos vartojimas. Pats procesas šiek tiek skyrėsi nuo analogiško proceso didžiojoje Maskvos kunigaikštijoje, nes ten tik kilmingesniesiems leisdavo prisegti tokias priesagas, o žemesniajam luomui – trumpesnes *-ev*, *-ov* (Zinkevičius 1987: 134).

Šiame straipsnyje daroma prielaida, kad slaviškų vardų trumpinės atsinešė (ar gavo niekur neišvykdami) kalbamose vietovėse tuomet gyvenę tik gudiškai (arba ir gudiškai) šnekantys žmonės, nes lietuviškoje terpéje kai kurių tokiai trumpinės kažin ar galėjo rasti. Atkreiptinas dėmesys į Zinkevičiaus (1977: 81; taip pat plg. 82–88) pastabą: „Remdamiesi įrašų tévavardžiais, galime rekonstruoti nemaža XVI–XVII a. lietuvių vartotą krikšto vardų formą, kurioms pradžią davė ne slaviški kanoniniai krikštavardžiai, bet liaudiniai jų variantai. Dalis tokiai formų gali būti ir pačių lietuvių pasidarytos iš kanoninių vardų, visų pirma tos, kurių atitikmenę kaimyninėse slavų kalbose nerandame.“

Neišleistinas iš akių ir tas faktas, kad nagrinėjamas inventorius yra 1547–1566 m. didžiojo Lietuvos kunigaikščio žemėse vykdytos valakų reformos dokumentas. Iš šio 1554 m. dokumento aiškėja, kad Linkmenų valsčiaus žemės, priklausiusios didžiajam Lietuvos kunigaikščiui⁶, bus buvusios atmatuotos prieš porą ar trejetą metų, o valstiečiai iš buvusių 2–4 dūmų kaimų sukelti į didesnius, nes visų pirma buvo orientuojamasi į tikslingą palivarko žemių sutvarkymą (plačiau apie valakų reformos eigą žr. Ochmanskis 1996: 188 ir kt.). Šiame šaltinyje apie valstiečių atkėlimą iš toliau neminima, nors ar pažyma le. *nowik* ‘naujakurys’ prie kai kurių asmenvardžių, žinoma, kaimo pavadinimas *Nowosady* IN₁₅₅₄⁷ 87 ir rodo tam tikrą svetimumą vietas atžvilgiu. Beje, turinčių pažymas *nowik* asmenvardžiai iš kitų kuo nors labiau neišskiria.

Lietuvių istorinėje antroponimikoje nėra priimta įrašų lietuviškumo ar slaviškumo (kaip ir germaniškumo) laipsnio sieti su realiaja to meto kalbų vartosena, nors vardo ar trumpinio kilmės ir ieškoma⁸. Tai suprantama, nes daug šimtmečių įrašai daryti nelietuviškai, dažniausiai ir ne lietuvių raštininkų ar bažnyčios tarnų, neretai turint intenciją slavizuoti ar germanizuoti. Tačiau sociolingvistiniu požiūriu gal ir galima būtų pasidomėti, iš kur, pavyzdžiu, XVI a. viduryje tose dabartinės Rytų Lietuvos vietovėse, kurios neabejotinai buvo apgyvendintos lietuvių⁸, atsirado tokiai šnekamojoje kalboje vartojamų krikščioniškų vardų trumpinės, kuriems nebūdinga lietuviška daryba.

⁶ Nagrinėjamo inventoriaus tituliname lape įrašyta: „*Rejestr dworow jego k. mości ciwunstwa Wilenskiego [...]*“ IN₁₅₅₄ 31.

⁷ Issamiausiai krikščioniškų vardų Lietuvoje kilmę ir atsradimo chronologiją yra aprašęs J. Dumčius (1957), tačiau KAIP tie vardai plito, jis nėra svarstęs.

⁸ Dalis vietvardžių išlieka ir pasikeitus gyventojų kalbai, bet minimose vietovėse kada nors gyvenus lietuvius rodo, pvz., ir tokie vietvardžiai: *Siolo Meyranksie* IN₁₅₅₄ 89, *Siolo Minducze* IN₁₅₅₄ 103, *od sianożęci Czuryszek y Kudrolanek* IN₁₅₅₄ 96, *Jeziora Strawinoicia* IN₁₅₅₄ 132, *za rzeką Wiryntą* IN₁₅₅₄ 105, *Jezioro Zusklinis* IN₁₅₅₄ 130, *W tey ziemi Ligołówkach* IN₁₅₅₄ 99, *niwa*, ktorą zowią *Wierzmieli* IN₁₅₅₄ 123 ir kt.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dalis slaviškų vardų ar jų trumpinių bei iš jų pasidarytų asmenvardžių su slaviškomis patroniminėmis priesagomis *-evič*, *-ovič* (kitokių nerasta) iš 1554 m. Linkmenų valsčiaus inventoriaus, M. Birylos darbuose⁹ (B_I, B_{II}) paliudyty XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raščioje, kituose to meto dokumentuose iš dabartinės Baltarusijos teritorijos ir/ar dabartinės Baltarusijos gyventojų vartosenoje, yra senieji tik stačiatikių kanoniniai (santrumpa st.) vardai ar jų trumpiniai, pvz.: *Dosis, Dosia* (GEN.) žonka IN₁₅₅₄ 116, 127 : gu. *Дас*¹⁰ : st. *Дасий*¹¹ B_I 60; B_{II} 140 arba st. *Феодосий* B_{II} 124; *Micewicz* IN₁₅₅₄ 114 : gu. *Міць* : st. *Димитрий* B_{II} 169; *Micowicz* IN₁₅₅₄ 114 : gu. *Міц* : st. *Димитрий* B_I 62; *Procewicz* IN₁₅₅₄ 93 : gu. *Проц* : st. *Прокоп*, *Промас* B_{II} 243; *Szerg-ut-owicz*¹² IN₁₅₅₄ 108 : gu. *Сяргуля, Сяргуня, Сергусь* : st. *Сергий* B_{II} 115 su lietuviška mažybine priesaga *-ut-*, gal atsargiai galima daryti prielaidą ir dėl *Sopowicz sopa*¹³ IN₁₅₅₄ 120 : ? plg. gu. *Сафончик, Сахончык, Сапончык* : gu. *Сафон, Сахон, Сапон* : st. *Софония, Софоний* B_I 153; B_{II} 209, 138 ir kt. Vardas *Niestoya* (NOM.) IN₁₅₅₄ 119 gali būti siejamas su st. *Нестор*¹⁴ B_{II} 98.

Aišku, didžioji dalis slaviškų kanoninių vardų turi atitikmenų ir kitų kraštų krikšto vardų nomenklatūrose, ypač lenkų, be to, jie ilgainiui keitėsi ir pačių slavų vartosenoje arba sutapo su katalikiškaisiais, pvz., tokie kaip *Feliksas, Martynas, Motiejus, Petras, Silvestras, Simonas* ir kt., taigi kai kurių nė negalima tiksliai skirti vienokiemis ar kitokiemis, paprastai tai daroma tik pagal fonetinius atitikmenis, pvz.: *f* ir *t* (st. *Феодор, Фома* ir le. *Teodor, Tomasz*), *n* ir *m* (st. *Николай* ir le. *Mikołaj*), *l* ir *v* (st. *Лаврентий* ir le. *Wawrzyniec*), *v* ir *b* (st. *Василий* ir le. *Bazyli*) ar kitus.

Todėl trumpinys *Chwiecko* IN₁₅₅₄ 104 greičiau atrodo bus kilęs iš gu. *Хвєдзька* : XVI–XVIII a. gu. *Хвєдор* : st. *Феодор* nei iš le. *Teodor* B_{II} 123; *Josys* IN₁₅₅₄ 87 : XVI–XVIII a. gu. *Ecun* : st. *Йосиф* nei iš le. *Józef* (visi trumpiniai su z) B_{II} 76; *Matewicz* IN₁₅₅₄ 108 : gu. *Mam* : st. *Мамфей* nei iš le. *Maciej* B_I 118, kaip ir *Matulewicz* IN₁₅₅₄ 117; *Mosis* IN₁₅₅₄ 110, *Moysis* IN₁₅₅₄ 104, z *Mosiem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 122, z *Moyszem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 103, *Mosiewicz* IN₁₅₅₄ 110 : XVI–XVIII a. gu. *Moceй, Mouceй* : st. *Mouseй* nei iš le. *Maś* : le. *Mateusz* B_{II} 85, LPŽ_{II} 172, nebent a *Masiem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 89 atveju; *Pieczulis*

⁹ Samoningai pasirinkta lyginti visų pirma su gudų antroponomija, nes iškelta užduotis rasti sąsajų būtent su ja, nors atitikmenų galima būti rasti ir kitose slavų kalbose. Nepamirština, kad ir M. Birylos sarašai, nors ir labai turtingi, nėra visaapimantys. Atsižvelgiant į faktą, kad iš rytu plito stačiatikių, o per lenkus – katalikų vardai.

¹⁰ Tai, kad čia išrosta *a* vietoj slavų turimo *o*, gali būti ir rytinių slavų kalbų, šiuo atveju gudų, balsio *o* adaptacija lietuvių kalboje balsiu *a* (dažniausiai pusilgiu) (plačiau žr. Kardelis 1999: 39 ir kt.). Taip pat pažymėtina, kad čia gudiški atitikmenys dažniausiai pateikiama tik iš dvieju M. Birylos šaltinių, kuriuose kurio nors vardo ar trumpinio gali būti ir neužfiksuota, tada pateikiama panašius, turintis to meto darybos analogus (jei rasta XVI–XVIII a. dabartinės Baltarusijos teritorijoje rašytuose šaltiniuose, romeniškais skaitmenimis nurodomas amžius, jei be nuorodos – tai pavyzdys iš dabartinės vartosenos).

¹¹ Perrašas čia ir toliau pateikiamas tokia rašyba, kaip yra šaltinyje, iš kurio cituojama.

¹² Ir dabartinėms vakarinėms gudų tarimėms būdingas percinamujų garsų, ypač minkštujų, tarp s ir š, c ir č, z ir ž tarimas, todėl Sz- čia gali būti tokio tarimo fiksavimas.

¹³ Žr. 10 išnašą.

¹⁴ Ši forma M. Birylos darbuose nepaliudyta, bet žr. jo pastabą dėl XVI–XVIII a. buvusios tendencijos keisti ar numesti vardo pabaigą su s. sl. galūne *-ui*, pvz., gu. *Icaū* : st. *Иса(а)куй* B_{II} 158. Šiaip ar taip, bet su šiuo vardu yra sudaryta ir patronimų: *Bolulis Niestajewicz* IN₁₅₅₄ 112 z *Stanisławem bratem; Piotr Niestajewicz* IN₁₅₅₄ 112.

IN₁₅₅₄ 97, *Pieczul*¹⁵ IN₁₅₅₄ 108 (su lietuviška mažybine priesaga -ul-) : gu. *Пецул*, *Пецюля* : st. *Петр* B_I 137, B_{II} 101 nei iš le. *Piotr*, nes lenkai tokio trumpinio neturi. Rytiniams slavams būdingesnis ir asmenvardyje *Michnowicz* IN₁₅₅₄ 83 esantis trumpinys iš visų slavų vartojamo vardo st. *Muxaul*, le. *Michał* B_{II} 232.

Kaimo pavadinimas *Sioło Miksztewiczow* (GEN.) IN₁₅₅₄ 113 iš trumpinio *Mikszta* : st. *Николай*, XVI–XVIII a. gu. *Миколай*, le. *Mikołaj* B_I 129, B_{II} 88¹⁶ nuorašuose (kaip buvo originale, nežinia) kaitaliojasi su *Niksztewiczow*, savo ruožtu kildintino iš rytiuių slavų *Николай*; kitais atvejais yra formos su *M-*: z *Mikszą* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 101; z *Mixą* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 116; *Mixtowicz* IN₁₅₅₄ 123.

Garsų (ir raidžių) *l* ir *v* (le. *ł* ir *w*) rytų slavams būdingo vartojimo pavyzdys yra tik ilgojoje vardo formoje (ir atitinkamuose patronimuose) *Ławrym* IN₁₅₅₄ 96; z *Ławrynen* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 87 : XVI–XVIII a. gu. *Лаврин* : st. *Лаврентий*, bet XVI–XVIII a. buvo ir gu. *Ваврын*, sietinas su le. *Wawrzyniec* B_{II} 82.

Frikatyvinio *h* vartojimas vietoj *g* yra būdingas gudams, šaltinyje šalia trumpinio *Grycjem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 88; z *Gryczem*¹⁷ (INSTR.) IN₁₅₅₄ 117, 118 yra ir *Hryc* IN₁₅₅₄ 86, 102 arba *Hrycz* IN₁₅₅₄ 84; z *Hryczem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 98 (nors ir lenkų šaltiniuose nurodoma forma su *h*, plg.: gu. *Грыць*, le. *Hryć*: st. *Григорий*, le. *Grzegorz* B_{II} 107; LPŽ_I 709). Akivaizdu, kad šitoje pozicijoje *h* kaitaliojosi su *g*, be to, formos su *g* gali būti ir lietuviško tarimo atspindys. Su frikatyviniu gudų *h* sietinas ir ilgosios vardo formos *Hryhora* IN₁₅₅₄ 102 rašymas, kaip ir *Bohdan* IN₁₅₅₄ 84, jo trumpinio *Bohdiusz* IN₁₅₅₄ 96 ar asmenvardyje su patronimine priesaga -ewicz esančio *Bohdziewicz* IN₁₅₅₄ 97. Patikimesnis įrodymas galėtų būti frikatyvinio *h* buvimas asmenvardyje *Ihnatowicz* IN₁₅₅₄ 118 : st. *Игнатий*, le. *Ignacy* B_{II} 70.

Gudišką vartoseną rodo ir priebalsių samplaika *ltr* keliskart užrašytame asmenvardyje *Baltromiej* IN₁₅₅₄ 119 (XVI–XVIII a. vartota kan. *Балтромей* : le. *Bartłomiej* B_{II} 132), bet nagrinėjamame šaltinyje šalia vartojami ir *Bartłomiej* IN₁₅₅₄ 96, *Bartholomiej* IN₁₅₅₄ 129. Šio vardo trumpiniuose *Bartko*¹⁸ IN₁₅₅₄ 83, *Bortko* IN₁₅₅₄ 111 yra užsi-konservavusi *rt(l)* priebalsių seka.

Kartais nėra galimiybės patikrinti, ar forma pateko iš gudų, ar iš lenkų pagal fonetikos atitikmenis, pvz.: *Daniiewicz* IN₁₅₅₄ 115, z *Daniulem* IN₁₅₅₄ 110 sietini tiek su gu. XVI–XVIII a. *Данило*, *Данько* : st. *Даниил*, tiek ir su le. *Daniel* B_{II} 57, 202; *Macko* IN₁₅₅₄ 83; *Macieyko* IN₁₅₅₄ 99; z *Maciulem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 97; z *Maczulem*¹⁹ (INSTR.) IN₁₅₅₄ 100 : XVI–XVIII a. gu. *Мац*, *Мамцей* : st. *Мамфей* ir le. *Maciej* B_{II} 88; *Mosis Mieliewicz* IN₁₅₅₄ 119 : gu. *Мель* : st. *Емельян* ir le. *Melko* : le. *Emilian* B_{II} 62. Trumpinys *Misius* IN₁₅₅₄ 88 : XVI–XVIII a. gu. *Мись* : st. *Muxaul* sutampa su le. *Miś* : le. *Michał*, nes turi bendrą senovės slavų mažybinię priesagą -s B_{II} 92, 235.

Tiek gudai XVI–XVIII a., tiek lenkai turi trumpinį gu. *Якиа* : st. *Иаков*, le. *Jaksza* : le. *Jakub* B_{II} 129. Linkmenų šaltinyje yra trys panašūs, bet ne tokie patys šio trumpinių.

¹⁵ Žr. 12 išnašą.

¹⁶ Ten pateikiama išsami vardų, prasidedančių *N-* ir *M-*, tarimo slavų kalbose interpretacijų apžvalga, pastarojo garso vartojimą siejant ne vien su lenkų kalba.

¹⁷ Žr. 12 išnašą.

¹⁸ M. Biryla pateikia pavyzdžių tik su o – *Bortko* (I, 37), todėl ir vėl žr. 10 išnašą.

¹⁹ Žr. 12 išnašą.

nio užrašymai: *Janulis Jurgiewicz z Jaxtem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 103 [Jurgiewiczem; ludzi dzisienskich *Jazkta* (GEN.) IN₁₅₅₄ 122 y *Stanka Rostaniewiczow* ir *Jakszta* IN₁₅₅₄ 112 *Piotraszkiewicz z Howienem Mikołajewiczem*. Vanagas (1974: 115–116) jakšt, jokšt-siejo su vo. *Jaxt* : *Jacobus*, galbūt atėjusiu per latvius, jis taip pat pastebėjo, kad asmenvardžių vedinį iš šios šaknies su slaviškomis priesagomis beveik nesą, jie pasitaiką plote arčiau latvių arba Užnemunėje, t. y. ten, kur būta kontaktų su vokiečiais. M. Biryla kaip slavišką nurodo tik *Jokūbo* trumpinį be -t-. Taigi šio *Jokūbo* trumpinio su -t- kilmę Linkmenų šaltinyje paaiškinti keblu. Vanagas kaip panašų dubletą nurodo gudų *Mikša* ir *Mikšta*, kurie, beje, kaip tik abu ir yra užfiksuoti 1554 m. Linkmenų inventoriuje: z *Miksą synem* IN₁₅₅₄ 101, bet kaimo pavadinimas *Miksztewiczow* (*Niksztewiczow*) (GEN.) IN₁₅₅₄ 113. Yra ir *Mixta* IN₁₅₅₄ 123, *Mixtowicz* IN₁₅₅₄ 123.

Galimos ir kelios vardų etimologijos, nes kartais neaišku, iš kurio vardo trumpinys padaromas, pvz.: *Juchno* IN₁₅₅₄ 88 : gu. XVI a. *Юхно*, le. *Juchno* : st. *Евфимий*, bet gali būti ir iš le. *Jurij* Б_{II} 232, LPŽ_I 852; *Milewicz* IN₁₅₅₄ 103 : gu. *Миљ* : st. *Милий* arba *Емельян*, bet ir le. *Emilian* Б_{II} 61, 141, 244; *Pacz* IN₁₅₅₄ 118 : gu. *Пац* : st. *Инамий* Б_{II} 168, bet jis gali būti vėliau ir gu. vartotas bulg. *Пац(o)* : *Павел* LPŽ_{II} 358 trumpinys; taip pat, pvz., *With* IN₁₅₅₄ 96 visų pirma kildintinas iš st. *Bum*, le. *With*, bet neatmestinos sąsajos ir su st. *Witalij*, le. *Witalis* arba kan. *Wiktor* Б_{II} 48–50, kaip ir su lie. *Vytautas*.

Du vardai lietuvių kalboje tarsi užsikonservavo – *Grigas* ir *Jurgis*. Jie pateko iš graikų per kaimyninius slavus, kurie patys vėliau juos gerokai pakeitė. Linkmenų inventoriuje yra *Grygis* (*Grygul*) IN₁₅₅₄ 118; *Gryg* IN₁₅₅₄ 109; *Grygalewicz* IN₁₅₅₄ 108 : XVI–XVIII a. gu. *Григор* : st. *Григорий*, plg. le. *Grzegorz* Б_{II} 108. Trumpiniai *Jurgis* IN₁₅₅₄ 92; *Jurgielis* IN₁₅₅₄ 94; *Jurgiel* IN₁₅₅₄ 89; z *Jurguciem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 96 : s. sl. *Jurg*, *Jurgij* (Kuzavinis, Savukynas 1994: 215). Taigi *Grigas* ir *Jurgis* yra labai senoviškos formos, bet tvirtai teigt, iš kurios pusės jos pateko, negalima. To paties vardo trumpinys, esantis asmenvardyje *Jurewicz* IN₁₅₅₄ 117, gudų vartotas XVI–XVIII a., yra ir *Юр*, *Юру*, būdingesnis rytiniamis slavams, kilęs iš st. *Юрий* Б_{II} 129, 140.

Yra neabejotinai bendrų gudams, tiek lenkams, ir stačiatikiams, ir katalikams, vardų, kurių trumpinių gudiškumas nekelia abejonių, pvz.: *Alechnowicz* IN₁₅₅₄ 89; z *Olechnem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 108 : gu. XVI a. *Олехно* : kan. *Александр*, le. *Aleksand(e)r* Б_{II} 20, 233; *Lesis* (*Lesius*) IN₁₅₅₄ 119 : gu. *Лесь* : kan. *Александр*, le. *Aleksand(e)r* Б_{II} 22; *Pielejko* IN₁₅₅₄ 83 : gu. *Пилейка* : st. *Филипп* Б_{II} 197 ir *Puszkievicz* (*Puskiewicz*) IN₁₅₅₄ 115 : iš kontaminacino darinio gu. *Пусь-*, *Пусік* : gu. *Пяtronу* : st. *Петр* Б_{II} 101, plg. le. *Piotr* ir kt. (kiti šio vardo vediniai, kuriais pavadinti tik du žmonės, tikrai negudiški: *Petrelis* IN₁₅₅₄ 107, *Petrel* IN₁₅₅₄ 107, *Petrek* IN₁₅₅₄ 108, ilgoji vardo forma *Piotr* IN₁₅₅₄ 108; lenkams būdingesnė *Piotraszkewicz* IN₁₅₅₄ 112).

Iš lenkams būdingesnių vardų ir trumpinių minėtini *Domaszewicz* IN₁₅₅₄ 103 : XVI–XVIII a. gu. *Дамаш* : st. *Дамиян*, *Доментиан*, le. *Damasz* : le. *Damijan* Б_{II} 248; *Heliasz* IN₁₅₅₄ 112 : le. *Eliasz*, o trumpinys gu. *Гелияш*, savo ruožtu kilęs iš le. *Eliasz*, yra iš s. sl. *Лія* Б_{II} 71; *Joc* IN₁₅₅₄ 115; *Jocz* IN₁₅₅₄ 90 : le. *Jakub* LPŽ_{II} 782; *Szczepanowicz* IN₁₅₅₄ 117 : le. *Stefan*. Kai kurie trumpiniai ar patys vardai, bendri ir stačiatikiams, ir katalikams, XVI–XVIII a. būdavo vartojami labai didelėse teritorijose, neretai tai būdavo lenkiška forma. Pvz., *Лука*, *Лукиан* turi savo lenkiškus atitikmenis *Łukasz*,

Łucjan (abiem kalbomis vartota lenkiška laikoma *Łukasz* forma B_{II} 84), yra ji ir Linkmenų šaltinyje – *Lukasz* IN₁₅₅₄ 116; taip yra atsitikę ir su *Szymko* IN₁₅₅₄ 97 : le. *Szymon* (plg. su st. *Симеон*) B_{II} 114; *T(h)omasz*: *Tomasz* IN₁₅₅₄ 110; *Thomasz* IN₁₅₅₄ 114; *z Tomkiem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 100; *Tomaszko* IN₁₅₅₄ 122 : le. *Tomasz* (plg. su st. *Фома* B_{II} 121).

M. Biryla vardo *Jan* (stačiatikių atitinkmuo *Иоанн*) ir jo trumpinių griežtai nesieja vien su lenkų krikšto vardu, nurodo, kad ir gudų XVI–XVIII a. plačiai vartotas *Jan* ir jo trumpinai (B_{II} 64–69). Nagrinėjamame šaltinyje yra tik *Jan* ir jo trumpinių: *Jan* IN₁₅₅₄ 100; *Janielis* IN₁₅₅₄ 110; *Janiel* IN₁₅₅₄ 95; *Janulis* IN₁₅₅₄ 99; *Janiulis* IN₁₅₅₄ 93; *Janiul* IN₁₅₅₄ 95; *Jankus* IN₁₅₅₄ 119 (*Jankiewicz* IN₁₅₅₄ 112; *Jankowicz* IN₁₅₅₄ 84); *Januszko* IN₁₅₅₄ 115; taip pat *Jasis* IN₁₅₅₄ 92; *Jasius* IN₁₅₅₄ 92; *Jasz*²⁰ IN₁₅₅₄ 90.

Dalis vardų ir jų trumpinių yra kildintini iš senovinių slavų dvikamienių vardų (santrupa s. sl.), pvz., *Богдан*, *Болеслав*, *Радислав*, *Станислав*, *Вячеслав*, *Войтекс* ir kt. Kartais jie panašūs (ar tokie ir yra) į kalkes iš graikų ar kitų kalbų, sulotynintų jų variantų, pvz., s. sl. *Богдан* plg. su lo. *Theodotus*, st. *Φεόδοτος* ‘Dievo duotas’ (beje, B_{II} 38 nurodoma, kad XVI–XVII a. šis vardas dar laikytas pagonišku). Šaltinyje yra užfiksuota *Bohdan* IN₁₅₅₄ 87, jo trumpinių *Bohdiusz* IN₁₅₅₄ 96, *Baniul* IN₁₅₅₄ 112, *Boniulis* IN₁₅₅₄ 116 (pastarieji du gali būti ir *Bonifaco* trumpinai), patronimas *Bohdziewicz* IN₁₅₅₄ 97. Pvz., *Радислав* taip ir liko nešventu vardu, bet nagrinėjamame šaltinyje rastas trumpinis *Rodzius* IN₁₅₅₄ 96, asmenvardžiuose su patronimine priesaga esantys *Radziewicz* IN₁₅₅₄ 106, *Radoszewicz* IN₁₅₅₄ 96 lygiai taip pat gali būti siejami ir su kitu stačiatikių vardu *Родион* B_{II} 105, 170, 230, o *Rotkiewicz* IN₁₅₅₄ 112 – gal ir su s. sl. *Радислав* arba ir st., ir le. bendru *Kondrat* LPŽ_{II} 580. Šaltinyje užrašytas trumpinis *Wojtko* IN₁₅₅₄ 92, jo ilgoji forma z *Woyciechem* (INSTR.) XVI–XVIII a. vartoti ir gudų, bet šiaip šis vardas populiaresnis tarp lenkų (B_{II} 51). Yra senovės slavų dvikamienių vardų, kanonizuotų tik katalikų, pvz., s. sl. *Болеслав* – le. *Bolesław*, bet tik nuo XIX a. (B_{II} 38), šaltinyje yra šio vardo trumpinis *Bolulis* IN₁₅₅₄ 112 : gu. *Болесь*, *Болісь*, *Болюс*. Linkmenų valsčiaus inventoriuje bene pats populiarusias yra s. sl. vardas *Станислав* ir jo trumpinai su *Stan-* ir *Stas-* kamienais²¹ (B_{II} 112), vėliau tapęs tik katalikišku – le. *Stanisław*, lie. *Stanislovas*.

Du asmenvardžiai labai problemiški, bet turbūt galima ieškoti, kaip tai daro Zinkevičius (1977: 49), *Szczęsny* IN₁₅₅₄ 110 sąsajų su s. sl. *Вячеслав*, lenkų kalboje išvirtutis iš *Więcesław*, o *Maczuda* IN₁₅₅₄ 128 gali būti siejamas su senosiomis slaviškomis priesagomis apaugusiu *Motiejaus* trumpiniu (plg. B_{II} 241, 243).

Taigi aptarus 1554 m. šaltinio vardu kilmę, aiškėja jos nevienalytiškumas ir tai, jog būta ir stačiatikių bei senųjų slavų dvikamienių vardų ar jų trumpinių. Atskirai ap-

²⁰ Žr. 12 išnašą.

²¹ Jis pateikiamas 18 kartų ilgaja forma *Stanislaw* IN₁₅₅₄ 83, 84 ir tt., *Stanisław* IN₁₅₅₄ 112, 118 ir tt., *Stanislawiem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 88, 95, 96, 112, 115, *Stanisławowi* (NOM. PL.) IN₁₅₅₄ 128, taip pat gausiai trumpiniais: *Stas* IN₁₅₅₄ 86, 87, 97, 108, *Stasia* (GEN.) IN₁₅₅₄ 121, *Stasiem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 88, 96, 103, 111, 112, 118, *Staś* IN₁₅₅₄ 83, 84, 92, 94, 128, *Stasis* IN₁₅₅₄ 92, 100, 110, 113, *Stasius* IN₁₅₅₄ 95, *Stasko* IN₁₅₅₄ 120, *Stasiel* IN₁₅₅₄ 101, 122, *Stasielėm* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 121, *Staszel* IN₁₅₅₄ 101, 120, *Stanis* IN₁₅₅₄ 110, 112, 113, 114, *Stanko* IN₁₅₅₄ 106, 110, 113, 115, 116, *Stanka* IN₁₅₅₄ 122, *Staniulis* IN₁₅₅₄ 97, 103, 105, 106, *Staniul* IN₁₅₅₄ 92, 110, 115, z *Staniulem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 88, 100, 115, 118, *Staniel* IN₁₅₅₄ 98, 103.

tartina asmenvardžių daryba. Lietuvišką darybą rodo lietuviškos priesagos ir galūnės. Pastarasis rodiklis nepatikimas, nes paprasciausiai galūnės užrašant asmenvardžius neretai būdavo numetamos. Toliau pateikiamas lietuviškomis laikytinos tos krikščioniškų vardų formos, kurios turi ir lietuviškas priesagas, paprastai mažybines *-el*, *-ul*, ir galūnes (*-is*, *-us*), nors pačių asmenvardžių pamatas dažniausiai yra gudiškas trumpinys (ir tik kartais lenkiškas), pvz.: *Bolulis* IN₁₅₅₄ 112 *Niestajewicz z Stanisławem bratem*²²; *Bonialis* IN₁₅₅₄ 118 *Piotrowicz z Grygiem bratem*; *Janielis* IN₁₅₅₄ 95 *Witkowicz (Woytkowicz) z Janem*²³ *bratem*; *Janiulis* IN₁₅₅₄ 93 *Procewicz*; *Janulis* IN₁₅₅₄ 104 *Goyzewicz z Janem bratem*; *Jurgielis* IN₁₅₅₄ 113 *Pietraszewicz*; *Pieczulis* IN₁₅₅₄ 117 *Szczepanowicz z Piotrem synem*; *Petrelis* IN₁₅₅₄ 107 *Urbanowicz*; *Staniulis* IN₁₅₅₄ 97 *Misiewicz*; *Wojciech (Woyciulis)* IN₁₅₅₄ 108 *Andrzejewicz z Walentyem synem*.

Trumpinai su mažybinėmis lietuviškomis priesagomis neretai šiame šaltinyje, kaip išprasta, būna užrašyti be galūnių, pvz.: *Baniul* IN₁₅₅₄ 112 *Piotrowicz*; *Grygis (Grygul)* IN₁₅₅₄ 118 *Mincewicz*; *Janiel* IN₁₅₅₄ 84 *Juniewicz z syniem*; *Janiul* IN₁₅₅₄ 95 *Misiewicz*; *Janul* IN₁₅₅₄ 117 *Kuniszis z Bartłomiejem Marcinowiczem*; *Jurgiel* IN₁₅₅₄ 109 *Konratowicz*; *Matel* IN₁₅₅₄ 98 *Piktewicz z Piotrem bratem*; *Pieczul* IN₁₅₅₄ 108 *Matejkowicz z Tomaszem bratem*; *Pietrel* IN₁₅₅₄ 119 *Staniewicz z Maciejem bratem*; *Staniel* IN₁₅₅₄ 103 *Bernatowicz z Stasiem Mielewiczem*; *Staniul* IN₁₅₅₄ 115 *Woytkowicz z Baltromiejem bratem*; *Staśiel* IN₁₅₅₄ 122 *Piotrowicz przysięzny z Wojciechem synem*; *Staszek* IN₁₅₅₄ 120 *Piotraszewicz*. Tik 4 iš jų inventoriuje nepaminėtos ir su galūnėmis: *Baniul*, *Grygul*, *Matel* ir *Staśiel (Staszek)*. Dviejų vardų formos pateiktos tik įnagininko linksniu: *Marcin Ambrożewicz z Jurguciem* IN₁₅₅₄ 96 *Stanowicz(em)*; *Pieczulis Radoszewicz z Maczulem* IN₁₅₅₄ 100 *Bohdanowicz(em)*.

Yra formų, neturinčių mažybinių lietuviškų priesagų, bet turinčių lietuviškas galūnes *-is*, *-us*, pvz.: *Dosis* IN₁₅₅₄ 116 *Woytkowicz z Niewiąstą Janową*; *Grygis (Grygul)* IN₁₅₅₄ 118 *Mincewicz*; *Janis* IN₁₅₅₄ 103 *Butkiewicz*, *Jasis* IN₁₅₅₄ 92 *Piotrowicz*; *Jasius* IN₁₅₅₄ 92, *Staś Goyzettowicz*; *Josys* IN₁₅₅₄ 87 *Piotrowicz z Pawłem synem*; *Jurgis* IN₁₅₅₄ 88 *Klimontowicz*; *Lesis* IN₁₅₅₄ 92 *Jankowicz*; *Misius* IN₁₅₅₄ 88 *Janowicz*; *Mosis* IN₁₅₅₄ 112 *Januszko-wicz*; *Rodzius* IN₁₅₅₄ 96 *Staniewicz z synem swym*; *Stanis* IN₁₅₅₄ 110 *Janowicz z Szczepa-nem Pawłowicz(em)*; *Stasis* IN₁₅₅₄ 100 *Piotrowicz*; *Misius, Stasius* IN₁₅₅₄ 95 *Symonowiczy*.

Trumpinių, neturinčių lietuviškų darybos elementų, nemaža. Gudiškais laikytinu trumpinių įvairovę nėra didelė: *Bohdusz* IN₁₅₅₄ 96 *Migowicz*; *Chwiecko* IN₁₅₅₄ 104 *Masi-ałowicz*; *Bohdan Stankowicz z Olechnem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 108 *bratem*; *Pacz* IN₁₅₅₄ 118 *Staniewicz z Piotrem synem*; *Pieleyko* IN₁₅₅₄ 83 *Auxinowicz*.

Šiek tiek daugiau yra bendrų tiek gudų, tiek lenkų kalboms trumpinių, Linkmenų inventoriuje užrašytu be lietuviškų darybos elementų: *Bortko (Boreytko)* IN₁₅₅₄ 111 *Woytkowicz*; *Stanisław Staniewicz z Grygiem (Grycem)* (gal G- rodo būtent lietuvišką vartoseną?) IN₁₅₅₄ 88 *Kasperowiczem*; *Hryc* IN₁₅₅₄ 102 *Zagierdowicz z Piotrem synem*; *Hrycz* IN₁₅₅₄ 84 *Maciejewicz*; *Juchno* IN₁₅₅₄ 88 *Rutkowicz (Rackowicz)*; *Macieyko* IN₁₅₅₄

²² Aptariant asmenvardžių darybą, čia ir toliau pateikiamas išrašas su kontekstu, taigi kartais išvardijami ir šeimos nariai. Buvo bandyta ieškoti priklausomybės tarp tévo ir sūnų arba brolių vardų, pvz., jei vieno lietuviška forma, tai gal ir kitų būsanti lietuviška, bet taip nėra.

²³ Abiejų brolių vardai tie patys, gal dėl to vieno iš jų nurodoma mažybinė forma?

99 z Marcinem Giernewiczy; **Macko** IN₁₅₅₄ 83 Rymszewicz; **Miś** IN₁₅₅₄ 96 Radoszewicz; **Stanko** IN₁₅₅₄ 113 Talminowicz; **Staś** IN₁₅₅₄ 83 Niekraszewicz; **Stasko** IN₁₅₅₄ 120 Bohdanowicz.

Dalis trumpinių be lietuviškų darybos elementų laikytini lenkiškais, bet M. Biryla pateikia duomenų beveik apie visų jų paplitimą XVI–XVIII a. gerokai į rythus ar pietryčius nuo Vilniaus. Bendra visiems jiems yra tai, kad jie yra katalikiškų vardų trumpiniai, turintys atitikmenų kanoninėje stačiatikių vardų nomenklatūroje, arba yra senieji slavų dvikamieniai vardai, todėl įvairių laikų trumpiniai gali turėti panašumo ar net sutapti: **Heliasz** IN₁₅₅₄ 112 Rotkiewicz; **Janek** IN₁₅₅₄ 119 Łukaszewicz; **Januszko** IN₁₅₅₄ 113 Jakubowicz; **Greycius** Stankowicz z Jasiem (INSTR.) IN₁₅₅₄ 89, Stasiem, synni swemi; **Jasz** IN₁₅₅₄ 90 Jocewicz; **Jerzy** IN₁₅₅₄ 104 robi; **Joc** IN₁₅₅₄ 115 Jakubowicz; **Jocz** IN₁₅₅₄ 90 Maciewicz; **Łukasz** IN₁₅₅₄ 116 Muralewicz z Urbanem bratem; **Petrek** IN₁₅₅₄ 108 Wraszowicz; **Szymko** IN₁₅₅₄ 97 Bohdanowicz; **Tomasz** IN₁₅₅₄ 110 [Jutejkowicz] z Misiem, synem swym; **Tomaszko** IN₁₅₅₄ 122 Pawłowicz, człowiek pana woiewoda bielskiego; **Woytko** IN₁₅₅₄ 92 Daugutowicz.

Ilgosios vardų formos rašomos be galūnių, bet čia jau visai kitoks vaizdas, nes iš 24 tik 3 – **Bohdan**, **Hregorya** (GEN.), **Niestoia** – nėra iš įprastinės lenkų krikšto vardų nomenklatūros: **Bohdan** IN₁₅₅₄ 101 Pietkewicz z Marcinem synem; **Od ziem Hrehorya** IN₁₅₅₄ 101 Pukienia; gal ir **Niestoia** IN₁₅₅₄ 119 Goylewicz.

Kaip jau minėta, fonetiniu požiūriu gudų arealui priklauso **Baltromiej** IN₁₅₅₄ 88 Tomaszewicz; **Ławryn** IN₁₅₅₄ 96 Radoszewicz z Marcinem synem. M. Biryla nurodo, kad kaip ilgoji vardo forma, ne vien kaip trumpinys, *With* užfiksuoja XVI a. šaltiniuose (B_{II} 148), ji yra ir Linkmenų inventoriuje: **With** IN₁₅₅₄ 96 Lesiewicz (Liesewicz) z Szczepanem synem.

Likusios ilgosios vardų formos užrašytos taip, kaip vartojamos lenkų katalikų krikšto vardų nomenklatūroje, nors nėra atmetina prielaida, kad kai kurias iš jų užrašinėtojas „pataise“, juolab kad tokia praktika tikrai buvo: **Adam** IN₁₅₅₄ 105 Bernatowicz z Maciejem synem; **Ambrozey** IN₁₅₅₄ 120 Staskowicz; **Ambroży** IN₁₅₅₄ 97 Staniulewicz z Andrzejem synem; **Andrzej** IN₁₅₅₄ 123 Mixtowicz; **Symon Talejkowicz z Bartłomiejem** (INSTR.) IN₁₅₅₄ 99 Leszowie; **Mazey (Blazey)** Micowicz IN₁₅₅₄ 114; **Jakub** IN₁₅₅₄ 113 Talminowicz z Raginowa; **Jan** IN₁₅₅₄ 96 Mikołajewicz z Piotrem pasynkiem; **Kasper** IN₁₅₅₄ 96 Stankowicz; **Maciej** IN₁₅₅₄ 83 Marcinowicz; **Marcin** IN₁₅₅₄ 96 Ambrożewicz z Jurguciem Stanowicz(em); **Mikolay** IN₁₅₅₄ 96 Ławrynowicz z Stanisławem synem; **Pawel** IN₁₅₅₄ 84 Andrzejewicz; **Piotr** IN₁₅₅₄ 87 Jurjewicz z Maciejem Pawłowiczem; **Symon** IN₁₅₅₄ 85, Piotr Michnowiczy (Michowiczy); **Szczepan** IN₁₅₅₄ 100 Juchnowicz z Marcinem bratem; **Stanisław** IN₁₅₅₄ 108 Grygalewicz z Subaczem Szergutowiczem; **Urban** IN₁₅₅₄ 115 Janowicz z Staniulem Maciejewiczem; **Wojciech (Woyciulis)** Andrzejewicz z Walentym IN₁₅₅₄ 108 synem; **Wensław** IN₁₅₅₄ 120 Mikołajewicz.

XVI a. pavardės dar tik formavosi, todėl ne visuomet galima tiksliai pasakyti, kada antrasis asmens įvardijimo dėmuo jau buvo galėjęs tapti pavarde. Toliau apžvelgiami nagrinėjamo Linkmenų šaltinio asmenvardžiai, kurių pagrindas yra krikšto vardų lytys su patroniminėmis priesagomis.

Asmenvardžių, kildintinų iš lietuviškų darybos elementų turinčių trumpinių, labai nedaug: **[Jurgis]** (Jurgi) Janielowicz IN₁₅₅₄ 116; z Marcinem Jurgielewicz(em) IN₁₅₅₄ 112;

Urban Jurgielowicz IN₁₅₅₄ 108 z Janem synem; Maciey Maczulewicz IN₁₅₅₄ 96; Janel Matulewicz z synmi dwiema IN₁₅₅₄ 117; Paweł Pieczulewicz IN₁₅₅₄ 117; z Subaczem Szergutowiczem (INSTR.) IN₁₅₅₄ 108; Stasis Stanielewicz IN₁₅₅₄ 110; Lukasz Stasulewicz IN₁₅₅₄ 122.

Galbūt vienas asmenvardis sudarytas iš vardo (su galūne *-is*) *Jurgis*, bet gal ir iš slaviško trumpinio *Jurgi*: *Janulis Jurgiewicz z Jaxtem [Jur]giewiczem IN₁₅₅₄ 103.*

Didžioji dalis asmenvardžių su patroniminėmis priesagomis sudaryta iš trumpinių be lietuviškų darybos elementų. Dalį tokią trumpinį, kaip jau aptarta, galima laikyti gudiškais, pvz.: *Andrzej Alechnowicz IN₁₅₅₄ 89; Narusz (Narucz) Lesiewicz IN₁₅₅₄ 114 z Jakubem Juchnowicz(em); Symon Michnowicz IN₁₅₅₄ 83; Stanis Micewicz IN₁₅₅₄ 114 z Marcinem bratem; Mażey (Błazey) Micowicz IN₁₅₅₄ 114; Bohdan Pietkewicz IN₁₅₅₄ 101; Janiulis Procewicz IN₁₅₅₄ 93; Urban Puszkiewicz (Puskiewicz) IN₁₅₅₄ 115; Staniulis Radziewicz IN₁₅₅₄ 106; Heliasz Rotkiewicz IN₁₅₅₄ 112; Juchno Sopowicz sopa IN₁₅₅₄ 120.*

Turbūt gudišku (plg. LPŽ₁ 849) laikytinas ir asmenvardis *Juciewicz IN₁₅₅₄ 88*, nors tokio trumpinio M. Birylos darbuose ir nepaliudyta. Galima daryti prielaidą, kad asmenvardžio *Minczewicz* kilmė tikriausiai sietina su hidronimu ar oikonimais²⁴, bet atsargiai galima įtarti buvus ir st. *Muna, Minaū* trumpinį, plg. *Минчук* Б_{II} 92, 224.

Iš bendrų gudams bei lenkams trumpinių išsivestų asmenvardžių rasta: *Piotr Dąniewicz IN₁₅₅₄ 115; Stanisław Juchnowicz IN₁₅₅₄ 88; Goczutis Jurewicz IN₁₅₅₄ 117; Jocz Maciewicz IN₁₅₅₄ 90; Jan Mackiewicz IN₁₅₅₄ 88; Piotr Mateykowicz IN₁₅₅₄ 108 z Łukaszem; Mosis Mielewicz IN₁₅₅₄ 119; Jan Milewicz IN₁₅₅₄ 103; Janiul Misiewicz IN₁₅₅₄ 95; Andrzej Mixtowicz IN₁₅₅₄ 123; Lesis (Lesius) Mosiewicz IN₁₅₅₄ 119; Jurgielis Pietraszewicz IN₁₅₅₄ 112; Jaksza Piotraszkiewicz IN₁₅₅₄ 112; Kasper Stankowicz IN₁₅₅₄ 96; Ambrozey Staskowicz IN₁₅₅₄ 120; Bortko (Boreytko) Woytkowicz IN₁₅₅₄ 111.*

Asmenvardžių iš tipiškų lenkiškų trumpinių nedaug: *Piotr Domaszewicz IN₁₅₅₄ 103; Stanis Jankiewicz IN₁₅₅₄ 112; Bohdan Jankowicz IN₁₅₅₄ 84; Mikołaj Januszkowicz IN₁₅₅₄ 88.*

Dalis asmenvardžių su patroniminėmis priesagomis sudaryta iš ilgųjų vardų formų: *Stanisław Adamowicz IN₁₅₅₄ 108 z Maciejem a Janem synmi; Juchno Ambrożewicz IN₁₅₅₄ 93; Stasko Bohdanowicz IN₁₅₅₄ 120; Stanisław Grygalewicz IN₁₅₅₄ 108; Maciey Ihnatowicz IN₁₅₅₄ 118; Staniulis Jakubowicz IN₁₅₅₄ 103; Piotr Janowicz IN₁₅₅₄ 88; Jurgis Klimontowicz IN₁₅₅₄ 88; z Jurgielem Konratowicz(em) IN₁₅₅₄ 108; Jakub Ławrynowicz IN₁₅₅₄ 83; Marcin Maciejewicz IN₁₅₅₄ 84; Paweł Matewicz IN₁₅₅₄ 108, z Misiem, wnukiem swym; Maciej Marcinowicz IN₁₅₅₄ 83; Andrzej Mikolajewicz IN₁₅₅₄ 88; Stas Pawłowicz IN₁₅₅₄ 108 z synmi trzema; Jasis Piotrowicz IN₁₅₅₄ 92; Maciey Rakowicz IN₁₅₅₄ 96 z Jakubem pasynkiem; Maciey Szczepanowicz IN₁₅₅₄ 117 z synmi dwiema; Piotr Symonowicz IN₁₅₅₄ 92; Janiela Stanisławowicz IN₁₅₅₄ 95; Maciey, Jakub Urbanowicz IN₁₅₅₄ 92.*

Nors 1554 m. Linkmenų valsčiaus inventoriuje vyrauja krikštavardiniai asmenvardžiai, yra ir kitokių. Jie nebuvę šio straipsnio tyrimo objektas, todėl nepateikiama išsamesnė jų apžvalga. Tiesiog todėl, kad nesusidarytų klaidinanti išvada, jog tevaroti vienokie asmenvardžiai, trumpai paminėtini ir kiti.

Yra keletas senųjų baltų dvikamienių, pvz.: *Dawiat IN₁₅₅₄ 111; Narbutha (GEN.) IN₁₅₅₄ 128; Tharwid IN₁₅₅₄ 101 ir kt.; jų trumpinių, taip pat vedinių su patroniminėmis*

²⁴ Šiuose kraštuose tebėra *Minčios, Minčiakumpio* kaimai, stūkso *Minčios* giria. Vanagas (1981: 216–217) Salako krašto upėvardį *Minčia* kildina iš lietuviškų žodžių *minti* arba *mentė*.

priesagomis, pvz.: *Butrymowicz* IN₁₅₅₄ 105; *Mongierdowiczow* (GEN. PL.) IN₁₅₅₄ 120; *Nar-gielowicz* IN₁₅₅₄ 117; *Talminowicz* IN₁₅₅₄ 113; *Tarwidowiczem* (INSTR.) IN₁₅₅₄ 101 ir kt.

Lietviškų apeliatyvinės kilmės asmenvardžių nedaug, pvz.: *Bołtus* IN₁₅₅₄ 106; *Goylis* IN₁₅₅₄ 83; *Greycius* IN₁₅₅₄ 89; *Goyzutis* IN₁₅₅₄ 110; *Kuniszkiś* IN₁₅₅₄ 117; *Oszkinis* IN₁₅₅₄ 85; *Pozeymis*²⁵ IN₁₅₅₄ 113; *Pukienia* (GEN.) IN₁₅₅₄ 101 ir kt. Tokių asmenvardžių, kurių dalis gali būti ir senųjų baltų dvikamienių vardų trumpiniai, su slaviškomis patroniminėmis priesagomis -evič, -ovič daugiau, pvz.: *Budrewicz* IN₁₅₅₄ 115; *Daugutowicz* IN₁₅₅₄ 92; *Doylewicz* IN₁₅₅₄ 88; *Goyżewicz* IN₁₅₅₄ 104; *Greycewicz* IN₁₅₅₄ 103; *Kieyłowicz* IN₁₅₅₄ 111; *Piktewicz* IN₁₅₅₄ 98; *Rymeszewicz* IN₁₅₅₄ 105; *Rymoszewicz* IN₁₅₅₄ 96; *Rymszowicz* IN₁₅₅₄ 85; *Rostaniewiczow* (GEN. PL.) IN₁₅₅₄ 122; *Rukszewicz* IN₁₅₅₄ 94; *Szleykowicz* IN₁₅₅₄ 89; *Talejkowicz* IN₁₅₅₄ 99; *Wayszniewicz* IN₁₅₅₄ 106 ir kt.

Apžvelgus 1554 m. Linkmenų valsčiaus inventoriaus asmenvardžius, pastebėta:

1) jog vyrauja krikštavardinės kilmės asmenardžiai; nedidelė dalis krikšto vardų ar jų trumpinių yra ir stačiatikių arba senovės slavų vardai, bet daugiausia – bendrų tiek katalikams, tiek stačiatikiams vardų;

2) nemaža dalis krikšto vardų trumpinių būdingi gudų kalbai arba tai senoviniai slaviški trumpiniai, XVI a. paplitę tiek gudų, tiek lenkų (ir kitų slavų) kalbose;

3) krikštavardinės kilmės vardai turi dvejopų lietuviškų darybos elementų: mažybinių priesagų *-el*, *-ut*– ir ne visuomet užrašomų galūnių *-is*, *-us*. Priesagos išsaugomos asmenardžiuose su patroniminėmis priesagomis, bet lietuviškų patroniminių priesagų neaptikta: vartotos tik slaviškos *-evič*, *-ovič*;

4) néra ryšio tarp tų pačių žmonių kelianario (paprastai dvinario) įvardijimo lietuviškos kilmės arba lietuviškų darybos elementų turinčių narių su slaviškos kilmės ir/ ar darybos nariais; tas pat pasakytina ir apie tos pačios šeimos narių įvardijimą; atskirų kaimų gyventojų asmenardžiai neišskiria.

3. 1636 m. LINKMENŲ VALSČIAUS INVENTORIUS

Beveik po šimto metų (tiksliau – po 82), t. y. 1636 m., rašytas Linkmenų valsčiaus inventoriaus rankraštis išliko iki šiol. Jo krikštavardinės kilmės asmenardžių lyginimas su tokiais asmenardžiais iš 1554 m. to paties valsčiaus inventoriaus leidžia patikrinti iškeltas prielaidas dėl XVI–XVII a. galėjusios būti gudų įtakos Linkmenų krašte.

Rankraštis parašytas vieno žmogaus²⁶, lenkiškai, yra viena pavardė, užrašyta kiriličos raidėmis: *Iouzevič* IN₁₆₃₆ 16v. Kaip ir 1554 m. inventoriuje, lenkiškos rašybos įgūdžių sttinga. Čia dažnesni asmenardžių užrašymai mažaja raide, bet 1554 m. inventorius galėjo būti šiuo atžvilgiu pataisytas keliskart ji perrašant. Vartojama daugiau diakritinių ženklų, pvz.: į su dviem taškais viršuje, ū, į su vienu tašku viršuje, ý, á su akūto ženklu, ý su stogeliu, ð, ū, ñ, ý, ž su brūkšneliu viršuje, é su tašku viršuje ir kt. Straipsnyje rašyba atidžiau nestudijuojama, tik pavyzdžiuose stengiamasi pertekti ją kuo autentiškiau.

²⁵ Minima upė Žeimena (beje, visais atvejais rašoma Z-): w rzekę Zeymianę; a rzeką Zeymioną IN₁₅₅₄ 132.

²⁶ Tituliniame lape įrašyta: „[...] przez mię Gerzega Kazimirza Jawgiera“.

1636 m. inventorius asmenvardžiai gerokai skiriasi nuo ankstesniojo (1554). Višių pirmą, jie įvairesni, daugiau kildintinų iš lietuviškų apeliatyvų, įvairesni darybos elementai, nes randasi lietuviškų patroniminių priesagų vedinių. Kadangi iš visų 1554 m. inventorius asmenvardžių buvo apžvelgti tik ten vyraujančios krikštavardiniai, tuo pačiu požiūriu bus lyginami ir 1636 m. Linkmenų valsčiaus asmenvardžiai.

Kilmės požiūriu naujų krikšto vardų nedaug, visos naujovės susijusios su daryba. Galbūt senasis slavų dvikamienis vardas *Госцислав* slypi asmenvardyje *Gasiewicz* IN₁₆₃₆ 16v, LPŽ_{II} 628.

Yra gudiškų trumpinių, kurie gali būti kildinami iš labai senoviškų stačiatikių var-
dų, bet galima ir kitokia jų kilmės interpretacija, pvz., *maknienas* IN₁₆₃₆ 26v; *makniu-
nas* IN₁₆₃₆ 26 : gu., ukr. *Махно* : st. *Енумах* B_{II} 232, bet gali būti siejamas ir su le.
Maciej LPŽ_{II} 139, ir su lie. *maknys* ‘kas kalbėdamas miknoja, mikčioja’ (ten pat).
Atsargiai galima būtų pabandyti ieškoti st. *Мамон* trumpinio ir asmenvardyje *Ma-
menas* IN₁₆₃₆ 27, plg. B_{II} 151. Panašiai galima pasakyti apie asmenvardžio *Palanis* IN₁₆₃₆
25v kilmę: gal pamatu bus galėjė būti krikšto vardų *Аполлон*, *Ипполит* ar *Полиен*
atitinkami gu. trumpinai *Паланец* B_{II} 242, *Поля* B_{II} 76, *Пол* B_I 137 ar panašūs, bet
galimas ir kitoks kilmės aiškinimas. Néra tiksliai žinoma kurio, bet galbūt krikšto
vardo trumpinys yra asmenvardžio *Jodka* IN₁₆₃₆ 30v pamatas: gal iš *Евдоким* B_I 64, gal
ir iš kurio nors kito. *Allik* IN₁₆₃₆ 19 gali būti kildinamas iš kanoninio vardo *Олег* B_{II} 19,
bet gali ir iš le. *Aleksander* (ten pat), kanoninių *Алесий* B_{II} 24, *Илья* B_{II} 71 ar *Opecst*
B_{II} 37.

Trumpinys gu. *Baca*, tapęs *wasowicz* IN₁₆₃₆ 16v pamatu, yra iš gudų vartotos krikšto
vardo formos *Baciliū*, o ne iš lenkų atitikmens *Bazyli* B_{II} 43. Tas pat pasakytyna ir
apie trumpinį gu. *Ильяш* : *Илия* B_{II} 71, rastą 1636 m. Linkmenų inventoriuje: *Iliasz*
IN₁₆₃₆ 26 skirtinas gudiškai vartosenai, nes lenkiškas atitikmuo yra *Eliasz* B_{II} 71. Nors
ir lenkai, ir gudai turi *Leontijaus*, *Leono* atitikmenis, bet asmenvardis *łowczys* IN₁₆₃₆
26v kildintinas būtent iš gudų trumpinio, plg. *Леўчанок*, *Леўчык* B_I 107, B_{II} 209. Taip pat
iš gudiško trumpinio *Пилька* : st. *Филипп*, le. *Filip* B_{II} 103 kildintinas *Pilkianis* IN₁₆₃₆
29, nors neatmestinas ir siejimas su lie. *pilkas*.

Gana abejotinas, bet įmanomas *Wolan* IN₁₆₃₆ 17 siejimas su gu. *Вален* : *Валентин*
B_{II} 42, 168 arba siejimas su *Валерий* LPŽ_{II} 1154. Beje, su pastaruoju vardu galima
méginti sieti *wiralunas* IN₁₆₃₆ 29v (su lietuviškomis mažybine ir patronimine priesa-
gomis), nes gudai turėjo kontaminaciją jo trumpinį *Bup* B_{II} 41.

To paties krikšto vardo atitikmenys lenkų ir gudų kalbose yra *Gasper* IN₁₆₃₆ 19 ir
Kasper IN₁₆₃₆ 18v (žr. B_I 95). Tas pat taikytina ir *Bernardo* variantui *Bernat* IN₁₆₃₆ 16v,
nes le. *Biernat*, *Barnat*, gu. *Бернат* B_I 34, kaip ir *Leonardo* tarminei formai : le. *Le-
nart*, gu. *Ленарт* B_I 107, plg. *Lenart* IN₁₆₃₆ 19.

Asmenvardis *Damūszys* IN₁₆₃₆ 28v yra kilęs tiek iš lenkų, tiek iš gudų vartoto trumpinio *Damasz*, *Дамаш* : *Доментиан*, *Дамиан* B_{II} 248, kaip ir gu. *Гянісъ* le. *Genus* iš
Eugenijaus LPŽ_I 652, jei iš jų kildintume asmenvardį *Gienalis* IN₁₆₃₆ 29, nes jis gali
būti ir apeliatyvinės kilmės. Panašiai yra atsikitę ir su asmenvardyje *miloszunas* IN₁₆₃₆
27 esančiu trumpiniu le. *Milosz* : le. *Emilian*, gu. *Милос* : st. *Милий* B_{II} 141, 248.
Abiem kalbomis yra vartojoamas krikšto vardo le. *Klemens*, gu. *Климент(ий)* trumpinys
Klim, *Клим* B_I 98, B_{II} 81, plg. *Klimas* IN₁₆₃₆ 30v.

Ilgoji vardo forma *Krzysztof* IN₁₆₃₆ 26v yra lenkiškas *Kristupo* užrašymas, nors, beje, ir gudai yra užfiksavę *Криштоф* Б_I 104. *Blažis* IN₁₆₃₆ 22 irgi yra lenkiškas krikšto vardas (LPŽ_I 274).

Tokie yra 1636 m. inventoriuje paminėti nauji vardai ar jų trumpiniai, kurių nebuvo 1554 m. Linkmenų valsčiaus inventoriuje, nebent išskyrus nuorodą į *Valentina*. Kitų vardų ar jų trumpinių jau būta 1554 m. šaltinyje, bet čia toliau pateikiami dar neminėti jų užrašymai, trumpiniai ar vediniai iš jų.

1554 m. šaltinyje būta tik lenkiško *Andrejaus* vardo užrašymo *Andrzej*, o čia yra ryty slavams būdingas *Andrey* IN₁₆₃₆ 21, taip pat jo trumpinys su slaviška priesaga, sutampančia su lietuviška galūne – *Andrus* IN₁₆₃₆ 27, Б_{II} 31.

Dar viena jau buvusio paminėto vardo ilgoji forma – *Walęty* IN₁₆₃₆ 16v – ne tik šiek tiek kitaip užrašyta, t. y. vietoj *-en-* rašoma *-ę-*, bet užfiksotas ir lietuviškas tarminis jos tarimas su *-in-*: *Walint* IN₁₆₃₆ 16v. XVII a. šaltinyje yra ir šio vardo trumpinių: slaviškas su mažybine priesaga, sutampančia su lietuviška galūne – *Walis* IN₁₆₃₆ 19 – ir *Waluk* IN₁₆₃₆ 18v – su lietuviška priesaga *-uk-*.

Yra jau minėtų vardų naujų trumpinių. Daug didesnė dalis jų turi lenkams būdingesnius trumpinius, pvz.: *Brazulis* IN₁₆₃₆ 29 : le. *Brozik*, *Brožek* : le. *Ambroży* LPŽ_I 302; *Czep* IN₁₆₃₆ 25v; *Czepolis* IN₁₆₃₆ 28v : le. *Czep* : le. *Szczepan* LPŽ_I 411; *mitenas* IN₁₆₃₆ 22, plg. le. *Mita* : *Dymitr* LPŽ_{II} 258, bet plg. ir gu. *Mimko* : *Димитрий* Б_I 61; *Piotrokal* IN₁₆₃₆ 16v, bet plg. le. *Piotrak* : le. *Piotr*, gu. *Пётрок* : st. *Петр* Б_{II} 101; *Szym* IN₁₆₃₆ 16v : le. *Szymon* LPŽ_{II} 930; *Tumas* IN₁₆₃₆ 31, plg. le. *Tomasz*, st. *Фома* Б_{II} 121.

Kai kurie trumpiniai turi atitikmenę tiek gudų, tiek lenkų kalbose, pvz.: *Alexa* IN₁₆₃₆ 29v : le. *Aleks*, st. *Алексеј* LPŽ_I 80; *Jakutys* IN₁₆₃₆ 27v : le. *Jak* : le. *Jakub*, gu. *Як*, *Якума* : st. *Яков* Б_{II} 129, 241; *Joszko* IN₁₆₃₆ 16v, plg. le. *Jeszo* : le. *Jan*, gu. *Яша* : st. *Иаков* LPŽ_I 820; *Jurka* IN₁₆₃₆ 26v; *Jurko* IN₁₆₃₆ 22v : le. *Jurka*, gu. *Юрка* : st. *Юрий* LPŽ_I 870; *Marcel* IN₁₆₃₆ 16v, plg. gu. XVI a. *Марцин*, le. *Marcin* Б_{II} 87; *Stakun* IN₁₆₃₆ 22v, plg. le. *Stach* : le. *Stanisław*, gu. *Cmax* : *Станислав* Б_{II} 110; *wąsowicz* IN₁₆₃₆ 17, plg. su kildinimu iš st. *Иоанн* Б_I 83 (dėl kitų etimologijų žr. LPŽ_{II} 1159).

Dalis trumpinių vis dėlto būdingesni gudams, nors atmesti sąsajų su lenkais neišėtų, pvz.: *Czasiuk* *Czasenras* IN₁₆₃₆ 22 – gu. *Часюк* : s. sl. *Вячеслав* Б_{II} 51; *maciuta* IN₁₆₃₆ 16v : gu. *Macioma* : st. *Мамфей*, *Мацеў*; le. *Mac* : le. *Macey* Б_{II} 240; *stepsalis* IN₁₆₃₆ 28v pagrindu gali būti le. *Stefan*, st. *Стефан* trumpinys *Steps* su senovine slavų mažybine priesaga *-s*, plg. Б_{II} 112, 235.

Darybos požiūriu krikštavardiniai asmenvardžiai gana įvairūs. Keli neturintys patroniminių priesagų asmenvardžiai turi ir lietuviškas mažybines priesagas *-el*, *-ul*, ir lietuviškas galūnes: *Czepulis* IN₁₆₃₆ 22 *Szýmkunas*; *Borkunas* *Janelis* IN₁₆₃₆ 29v; *Matulis* IN₁₆₃₆ 22 *niekiszki*; *Mikialis* IN₁₆₃₆ 20 *maszkiozna*; *Stasulis* *niekisakis* IN₁₆₃₆ 22. Anksčiau (1554) šaltinyje nepasitaikė tokį atvejų, kad krikšto vardų trumpiniai būtų antriejį asmens įvardijimo nariai, o 1636 m. inventoriuje tokią yra. Kai kurių abu įvardijimo nariai krikštavardiniai, pvz.: *Jurgis Jakutys* IN₁₆₃₆ 27v; *Iliasz matulis* IN₁₆₃₆ 26; *Czepolis stepsalis* IN₁₆₃₆ 28v, o kai kurių pirmasis gali būti apeliatyvinės kilmės, pvz.: *Duda wojciulus* IN₁₆₃₆ 21; *Kula matulis* IN₁₆₃₆ 22 ir kt.

Turinčių tik mažybines priesagas, be minėtų dar ir *-uk-*, *-ut-* (*Petrokal* atveju gal *-ēl-*, bet iš užrašymo neaišku), tačiau užrašytų be galūnių, yra šiek tiek daugiau: *Czasiuk*

IN₁₆₃₆ 22 *Czasenas*; **Januk IN₁₆₃₆** 21v *Alksnianis*; **Jasul IN₁₆₃₆** 22v *maciułenas*; **Jasiuk IN₁₆₃₆** 28 *mikszan*; **Marcel Piotrokal IN₁₆₃₆** 16v; **Matul IN₁₆₃₆** 22v *Baltromieikis*; **Piatruc IN₁₆₃₆** 22v *Gajzas*; **Stasiuk IN₁₆₃₆** 20 *Stýmbirelis*; **Stasul IN₁₆₃₆** 29v *Berziulenras*; **Waluk IN₁₆₃₆** 18v *Lepeta*. Dvi tokios formos yra antriejį asmens įvardijimo nariai: **Ławry Staniul IN₁₆₃₆** 16v; **Marcel Piotrokal IN₁₆₃₆** 16v.

Trumpinių su lietuviškomis galūnėmis, kartais tapusių ir ilgosiomis krikšto vardo formomis, kaip p.vz.: **Baltrus IN₁₆₃₆** 27 *molerunas*; **Jurgis Bernat IN₁₆₃₆** 16v; **Szýmas IN₁₆₃₆** 27 *Žýmonas*, irgi yra: **Blažis IN₁₆₃₆** 18v *Dwakinis*; **Czepas IN₁₆₃₆** 29v *Czepulenas*; **Damùszys IN₁₆₃₆** 28v *nowik*; **Jasus IN₁₆₃₆** 21 *Grugalius*; **Klimas IN₁₆₃₆** 30v *Baczenas*; **Tumas IN₁₆₃₆** 31 *milenis*. **Jurgis** kartą užrašytas ir antruoju asmens įvardijimo nariu – **Woýciech Jurgis IN₁₆₃₆** 26. Ilgaja vardo forma tapo ir **Grýg IN₁₆₃₆** 16v *Krzýwopust*; **Grig IN₁₆₃₆** 28v *wizelis*. Du trumpiniai gali būti interpretuoti dvejopai, nes lietuviškos galūnės sutampa su slaviškomis priesagomis: **Andrus IN₁₆₃₆** 27, **Б_{II}** 31 *milinas*; **Walis IN₁₆₃₆** 19, **Б_I** 36 *Allik*.

Priešingai nei 1554 m. inventoriuje, trumpinių be jokių lietuviškų darybos elementų néra daug: **Alexa IN₁₆₃₆** 29v *Kiaulenas*; **Czep IN₁₆₃₆** 25v *Palanis*; **Iliasz IN₁₆₃₆** 26 *matulis*; **Jodka IN₁₆₃₆** 30v *Blaženas*; **Jurka IN₁₆₃₆** 26v *Kimbar*; **Jurko IN₁₆₃₆** 22v *Stakun*; **Luksza IN₁₆₃₆** 16v *Kulewicz*; **Szym Joszko IN₁₆₃₆** 16v; **Tomasz IN₁₆₃₆** 27 *miłoszunas*. Vienas trumpi- nys tapo ilgaja forma lenkų kalboje: **Jerze IN₁₆₃₆** 18v *woýciech*; **Jerzi IN₁₆₃₆** 22 *kudenas*.

Užrašyta krikštavardinės kilmės asmenvardžių be patroniminių priesagų, tapusių antraisiais asmens įvardijimo nariais. Tokių yra greičiau su panašiomis (gal dėl užrašymo) į lietuviškas, negu tikromis lietuviškomis galūnėmis, p.vz.: **Piotr Joczes IN₁₆₃₆** 19; **Kowal łowczys IN₁₆₃₆** 26; **Mikołay Woýciech maciuta IN₁₆₃₆** 16v; **Rodzios IN₁₆₃₆** 21v, ir be lietuviškų galūnių, p.vz.: **Walis Allik IN₁₆₃₆** 19; **Szym Joszko IN₁₆₃₆** 16v; **Jasiuk mikszan IN₁₆₃₆** 28; **Kasper Tomasz IN₁₆₃₆** 18v.

Daug ilgųjų vardų formų. Trys iš jų yra nelenkiškos, nors ir turi atitikmenis: **Andrej IN₁₆₃₆** 21 *Ławnik*; **Baltromiei IN₁₆₃₆** 18v *Niemoñiun*; **Ławry Staniul**. Fonetiskai pakeista vieno vardo forma – **Czapan IN₁₆₃₆** 30v *Jušenas* (vietoj tikėtino lenkiško *Szcz-*). Vienas – **Lenart IN₁₆₃₆** 19 *Iaszkenas* – yra tarminis *Leonardo* variantas, vartoja- mas tiek gudų, tiek lenkų (žr. **Б_I** 107, LPŽ_{II} 55). Vienas katalikiškas vardas užrašytas su lietuviška galūne: **Karolis IN₁₆₃₆** 29v *Bezdenas*; **Karulis IN₁₆₃₆** 21v *Karpis*, o kitas turi lietuvišką mažybinę priesagą – **steponalis IN₁₆₃₆** 28v. Likusieji yra iprastiniai lenkiški, kai kurie vartojami ir gudų, krikšto vardai: **Adam IN₁₆₃₆** 21v *Balinski*; **Ambrozy IN₁₆₃₆** 26v *masenras*; **Blazej IN₁₆₃₆** 22v *mitenas*; **Gasper IN₁₆₃₆** 19 *Jakubowicz*; **Jakub IN₁₆₃₆** 19 *Ambrozieiewicz*; **Jan IN₁₆₃₆** 16v *Gasiewicz*; **Kasper IN₁₆₃₆** 18v *Tomasz*; **Krzysztof IN₁₆₃₆** 26v *Plenius*; **Marcin IN₁₆₃₆** 26 *Podwojski*; **Mikołaj IN₁₆₃₆** 21v *Rodzios*; **Pawel IN₁₆₃₆** 22 *Zēsinas*; **Piotr IN₁₆₃₆** 17v *Gaužutys*; **Stanisław IN₁₆₃₆** 16v *woýskun*; **Stephan IN₁₆₃₆** 16v *Ioçevic*; **Szýman IN₁₆₃₆** 16v *lach*; **Urban IN₁₆₃₆** 19v *mileýkis*; **Walety IN₁₆₃₆** 16v *kowal*; **Walint IN₁₆₃₆** 16v *kulewicz*; **Woýciech IN₁₆₃₆** 16v *maciuta*; **Wolan IN₁₆₃₆** 17 *Kulewicz*. Ilgo- sios formos taip pat gali tapti antraisiais asmens įvardijimo nariais tiek su lietuviška galūne, p.vz.: **Aszkinis Ambrasas IN₁₆₃₆** 22; **Rukas Czapanas IN₁₆₃₆** 31, **Jasus Grygalus IN₁₆₃₆** 21, tiek ir be galūnės – **Jurgis Bernat IN₁₆₃₆** 16v; **Swidren Krýsztoph IN₁₆₃₆** 22; **Jerze woýciech IN₁₆₃₆** 16v.

Moterų vardų paprastai nenurodoma, tik kieno ji esanti našlė, p.vz.: **Wdowa Stasio- wa IN₁₆₃₆** 16v. Yra du įrašai su moterų vardais, kurie aiškiai yra slaviški: **Aksānia Bałt-**

romieiowa IN₁₆₃₆ 22, *Milowa Uliana* IN₁₆₃₆ 29. Pastaroji vardo (be J-) forma vėliau paplito rytinėje ir pietrytinėje Lietuvoje (Kuzavinis, Savukynas 1994: 213).

Daugiausia yra tokį antrųjų asmens įvardijimo narių, kurie turi patroniminių priesagų. Skirtumas toks, kad 1636 m. šaltinyje atsiranda krikštavardžių vedinių su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis -ėn-, -ūn- ir vienas vedinys su -yn-. Yra dūriны iš trumpinio su lietuviška mažybine priesaga -ok- ir daiktavardžio žentas: *Grig mikszakzentis* IN₁₆₃₆ 29.

Asmenvardžių su keliomis lietuviškomis priesagomis (mažybine ir patronimine) nėra labai daug, sie asmenvardžiai dar turi lietuviškas galūnes: *Poszenas Andrulenės* IN₁₆₃₆ 29; *Czepas Czepulena*s IN₁₆₃₆ 29v; *Jasul maciulena*s IN₁₆₃₆ 22v; *Adam Pečiulena*s IN₁₆₃₆ 29v, yra toks asmenvardis ir be galūnės – *Ławry Staniułin*²⁷ IN₁₆₃₆ 17. Rasti du asmenvardžiai, turintys lietuvišką mažybinę ir slavišką patroniminę priesagas (1554 m. šaltinyje tokį buvo daugiau): *Szým Czepulewicz* IN₁₆₃₆ 19; *Januk manulewicz* IN₁₆₃₆ 22.

Užtut gausi asmenvardžių grupė, kurių pamatu yra tapę krikštavardiniai trumpiniai be lietuviškų mažybinių priesagų, bet su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis (čia dar prisideda -ait-), pvz., užrašytu su galūnėmis: *Andrey Blaženės* IN₁₆₃₆ 25; *Borkunas* IN₁₆₃₆ 29v *Janelis*; *Czasiuk Czasenės* IN₁₆₃₆ 22; *Szým Domaszunės* IN₁₆₃₆ 30v (*Lat 100*); *Szýman Grjciunas* IN₁₆₃₆ 21v; *Jurgis Jakaičiūtis* IN₁₆₃₆ 27; *Jan Jaczunės* IN₁₆₃₆ 26; *Lenart Jaszenas* IN₁₆₃₆ 19; *Jan Jociunas* IN₁₆₃₆ 21; *Czapan Jušenės* IN₁₆₃₆ 30v; *Krzysztof maknienas* IN₁₆₃₆ 26v; *marcin makniunas* IN₁₆₃₆ 26v; *Szýman marczenas* IN₁₆₃₆ 29; *Walulis masenės* IN₁₆₃₆ 26v; *Tomasz miłoszunės* IN₁₆₃₆ 27; *Blažis mitenės* IN₁₆₃₆ 22; *Jan Szýmkienės* IN₁₆₃₆ 21; *Czepulis Szýmkunas* IN₁₆₃₆ 22, o vieno asmens abu įvardijimo nariai turi patroniminę priesagą – *Poczenas* IN₁₆₃₆ 29 *Andrulenės*. Tokios darybos asmenvardžių yra ir be lietuviškų galūnių: *Bogdžun nowik* IN₁₆₃₆ 22; *Marcin Domaszun* IN₁₆₃₆ 19v; *Jan Jaciun* IN₁₆₃₆ 26v; *Wołciech mańciun* IN₁₆₃₆ 18v; *Jurko Stakun* IN₁₆₃₆ 22v; *Adam Stasun* IN₁₆₃₆ 22v. Vieno iš trumpinio pasidaryto asmenvardžio priesaga -in- yra nepatroniminė – *Stanisław Szymkinis* IN₁₆₃₆ 21; galbūt galima įtarti, kad kito asmenvardžio su nepatronimine²⁸ priesaga -isk- šaknis irgi yra krikštavardinės kilmės – *Ambrożej miliszkis* IN₁₆₃₆ 28v.

Priešingai nei 1554 m. inventoriuje, yra keletas asmenvardžių iš trumpinių be lietuviškų darybos elementų, bet su slaviškomis patroniminėmis priesagomis, jie užrašyti be galūnių: *Jan Gasiewicz* IN₁₆₃₆ 16v; *Stephan Ioučevic* IN₁₆₃₆ 16v; *Marcin Łukaszewicz* IN₁₆₃₆ 18v; *Grýg wasowicz* IN₁₆₃₆ 16v; *Grýg wąsowicz* IN₁₆₃₆ 17; *Jan wojskiewicz* IN₁₆₃₆ 24v.

Iš ilgųjų vardų formų padarytų asmenvardžių su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis téra du – *Krzysztof Karalunas* IN₁₆₃₆ 24v; *Andrus martynenas* IN₁₆₃₆ 29v, dar vieno priesaga nepatroniminė – *Matul Baltromieikis* IN₁₆₃₆ 22v. Labai maža belikę tokių asmenvardžių su slaviškomis patroniminėmis priesagomis, jie be galūnių: *Jan Aleksejewicz* IN₁₆₃₆ 21v; *Jakub Ambroziewicz* IN₁₆₃₆ 19; *Gasper Jakubowicz* IN₁₆₃₆ 19; *Stanisław Jozephowicz* IN₁₆₃₆ 24v; *Krzysztof marcinowicz* IN₁₆₃₆ 19.

²⁷ Tas pats asmuo, kaip ir *Ławry Staniułin* IN₁₆₃₆ 16v.

²⁸ Maciejauskienė (1991: 227–228) teigia priesagą -isk- turėjus patroniminę reikšmę, ypač kai asmenvardžiai buvo daromi iš krikšto vardų.

Apskritai 1636 m. inventoriaus asmenvardžiai nepalyginti lietuviškesni nei 1554 m., tai rodo ir asmenvardžių iš lietuviškų apeliatyvų gausa. Kaip ir 1554 m. inventoriaus apžvalgoje, jie néra tyrimo objektas, tiesiog galima kai kuriuos iš jų paminėti, pvz., be lietuviškų patroniminių priesagų: *Urban Aukszla* IN₁₆₃₆ 24; *Jan Dewelis* IN₁₆₃₆ 19; *Piatruc Gajzas* IN₁₆₃₆ 22v; *Karulis Karpis* IN₁₆₃₆ 21v; *Waluk Lepela* IN₁₆₃₆ 18v; *Jan Pilwialis* IN₁₆₃₆ 29v; *Piotr ragialis* IN₁₆₃₆ 19; *Stasiuk Stymbirelis* IN₁₆₃₆ 20; *Jan Szakalis* IN₁₆₃₆ 24v; *Mikołay wilkas* IN₁₆₃₆ 27; *Grig wizelis* IN₁₆₃₆ 28v; *Pawel Zęsinas* IN₁₆₃₆ 22; *Grig Žýburys* IN₁₆₃₆ 20v ir kt. Esama ir dūriui, pvz.: *Matulis Dzwiniakis* IN₁₆₃₆ 24v; *Stasulis niekisakis* IN₁₆₃₆ 22 ir kt. Keletas asmenvardžių turi nepatroniminių lietuviškų priesagų, pvz.: *Blažis Dwakinis* IN₁₆₃₆ 18v; *Jan Gaužutenis* IN₁₆₃₆ 17v; *Piotr Gojzut* IN₁₆₃₆ 24; *Jan kupietis* IN₁₆₃₆ 28; *Matulis niekiszkis* IN₁₆₃₆ 22 ir kt.

Ar šie asmenvardžiai jau yra netekę patroniminių priesagų, ar jų nė negave, pasakyti sunku: visoje Lietuvoje tokią asmenvardžių gausa būdinga ankstesnio, XVI a., šaltiniams (plg. Maciejauskienė 1991: 151 ir kt.; 225), bet to negalima pasakyti apie 1554 m. Linkmenų šaltinių.

Nemaža dalis lietuviškų apeliatyvinės kilmės asmenvardžių, turinčių patronimines priesagas -én-, -on-, -ūn-, užrašyti su galūnėmis, pvz.: *Januk Alksnianis* IN₁₆₃₆ 21v; *Stasiul Berziulenas* IN₁₆₃₆ 29v; *Jurgis Bezdenas* IN₁₆₃₆ 29v; *Pawel Dikienas* IN₁₆₃₆ 28; *Pawel Dykunas*²⁹ IN₁₆₃₆ 28; *Jasus Kaulenas*³⁰ IN₁₆₃₆ 29v; *Alexa Kiaulenas* IN₁₆₃₆ 29v; *Piotr Kuprenas* IN₁₆₃₆ 26; *Marcin Purienenas* IN₁₆₃₆ 29; *Jan Rukszenas* IN₁₆₃₆ 20v; *Marcin Szýksznūnas* IN₁₆₃₆ 29; *grig wizalanis* IN₁₆₃₆ 28v; *Piotr Žylenas* IN₁₆₃₆ 25; *Žylenas marcin* IN₁₆₃₆ 25 ir kt. Yra tokią asmenvardžių be galūnių, pvz.: *Jan Szakulan* IN₁₆₃₆ 24; *Szym Stulgian* IN₁₆₃₆ 28 ir kt. Labai maža turinčių slaviškas patronimines priesagas, pvz.: *Marcin Gribewicz* IN₁₆₃₆ 16v; *Jan Rugaýszewicz* IN₁₆₃₆ 16v; *Jurgis stemborowicz* IN₁₆₃₆ 19v ir kt.

Vienas kitas senasis baltų dvikamienis asmenvardis, pvz.: *Jurka Kimbar* IN₁₆₃₆ 26v; *Stanisław minat* IN₁₆₃₆ 22v; *Jan woýsznaras* IN₁₆₃₆ 22; *Szymas Žýmonas* IN₁₆₃₆ 27 ir kt.

Minčių dėl galimos pakaitinės kalbų vartosenos ar dvikalbystės sukelia ir prievardžių bei iš jų su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis pasidarytu asmenvardžių užrašymai, pvz.: šalia *Ławryna kalwis* IN₁₆₃₆ 25 yra *Wały kowal* IN₁₆₃₆ 16v; šalia *Bałtromiej kołwenas* IN₁₆₆₃ 21 yra *Kawałenas* IN₁₆₆₃ 24v, t. y. lie. *kalvis* ir slaviškas *kowal*, bet čia galėjo pakoreguoti ir užrašinėtojas. Tai, kad yra asmenvardžių su etnonimu *gudas*, patvirtina spejimą dėl didesnio ar mažesnio kalbinio nevienalytiškumo, pvz.: *Gudas Sawicki* IN₁₆₃₆ 26, *Jurgis Gudunas* IN₁₆₃₆ 21v.

Tik 1636 m. šaltinyje atsirado asmenvardžių su priesaga -ski, būdingesne lenkų kalbai nei gudu, pvz.: *Adam Balinski* IN₁₆₃₆ 21v; *matul Dirwanski, tenze Dyrwinski* IN₁₆₃₆ 24v; *Woýciech Grzybowski* IN₁₆₃₆ 19v; *Urban Łapaczinski* IN₁₆₃₆ 30v; *Marcin Podwoýski* IN₁₆₃₆ 26; *Adam Pokulewski* IN₁₆₃₆ 26; *Gudas Sawicki* IN₁₆₃₆ 26; *Woýciech Sopkowski* IN₁₆₃₆ 21v; *Swiderski* IN₁₆₃₆ 16v; *Andrej zawacki* IN₁₆₃₆ 21, o vienai užrašymas rodo tam tikrą adaptavimosi laipsnį, nes yra su galūne: *Ambrożej Kilbowskis* IN₁₆₃₆ 28v.

²⁹ Čia *Dikienas* ir *Dykunas* – tas pats žmogus, tai leistų daryti prielaidą, kad XVII a. Linkmenų apylinkėse lietuviškos tévavardinės priesagos -én- ir -ūn- galėjo būti vartojamos pramaisiui.

³⁰ Tame pat kaime gyveno ir *Kiaulenas*, todėl, matyt, ir čia apeliatyvinės pavardės pagrindas yra žodis *kiaulė*.

Apibendrinant 1636 m. Linkmenų valsčiaus inventorius krikštavardinių asmenvardžių apžvalgą, pastebėtina:

1) nors čia, kaip ir 1554 m. inventoriuje, vyrauja krikštavardinės kilmės asmenvardžiai ir tik nedidelė jų dalis yra krikšto vardai ar jų trumpiniai, išsivesti iš stačiatikių arba senovės slavų vardų, daugiausia yra bendrų tiek katalikams, tiek krikščionims vardų. 1663 m. šaltinyje daugiau asmenvardžių, sietinų su lietuviška apeliatyvine leksika;

2) dalis krikšto vardų trumpinių būdingi gudų kalbai arba tai bendri senoviniai slaviški trumpiniai, XVII a. paplitę tiek gudų, tiek lenkų (ir kitų slavų) kalbose, tačiau daugelis iš jų turi lietuviškų asmenvardžių darybos elementų;

3) krikštavardinės kilmės vardai turi dvejopų lietuviškų darybos elementų: mažybinių priesagų *-el*, *-uk*-, *-ul*-, *-ut*- ir ne visuomet užrašomų galūnių *-is*, *-us*. Šios priesagos išsaugomos asmenvardžiuose su patroniminėmis priesagomis, randasi nemaža asmenvardžių su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis *-én*-, *-ūn*- ir kt., o 1554 m. šaltinyje gausiai vartotos slaviškos priesagos *-evič*, *-ovič* tampa retesnės. Pasirodo asmenvardžių su lenkiška patronimine priesaga *-ski*;

4) nenustatyta priklausomybės tarp tų pačių asmenų kelianario (paprastai dvinario) įvardijimo lietuviškos kilmės arba lietuviškų darybos elementų turinčių narių su slaviškos kilmės ir/ar darybos nariais; tas pat pasakytina ir apie tos pačios šeimos narių įvardijimą; atskirų kaimų gyventojų asmenvardžiai neišskiria.

4. IŠVADŲ VIETOJE

Išnagrinėtieji 1554 m. ir 1636 m. Linkmenų valsčiaus inventorių krikštavardinės kilmės asmenvardžiai šiek tiek išskiria iš kitų dabartinės Lietuvos teritorijoje užfiksotų to meto asmenvardžių. Visų pirmą tai pasakytina apie XVI a. šaltinių: jis gerokai slaviškesnis, nedaug teturi kitiems to meto šaltiniams būdingų tautinių vardų, krikščioniškų vardų lytys mažai téra adaptuotos lietuviškos darybos atžvilgiu, nėra asmenvardžių su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis, daugiausia vartoja slaviški, ypač gudiški, vardų trumpiniai, kai kurie – ne iš katalikų nomenklatūros (plg. Maciejauskienė 1991: 33 ir kt.). 1636 m. inventorius asmenvardžiai gerokai lietuviškesni darybos atžvilgiu, gausiai vartoja ne tik lietuviškos mažybinės priesagos, bet nemaža asmenvardžių ir su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis, taigi rečiau imami vartoti asmenvardžiai su slaviškomis patroniminėmis priesagomis. Kilmės požiūriu XVII a. šaltinio asmenvardžiai panašūs į XVI a. šaltinio, bet randasi šiek tiek daugiau vardų lyčių, kildintinų arba tik iš lenkiškų ilgųjų vardų formų, arba bendrų lenkams ir gudams.

Atsargiai būtų galima daryti prielaidą, kad XVI a. Linkmenų krašte galėjo būti buvę gudų kalbos įtakos, kuri XVII a. jau buvo gerokai sumenkusi. Gudiški krikščioniškų vardų trumpiniai neretai galėjo patekti ir iš tiesioginių kontaktų su nelietuviškai šnekančiais kaimynais.

S U T R U M P I N I M A I

B_1 – M. V. BIRYLA, *Беларуская антрапанімія 1. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы*. Мінск: Навука і тэхніка, 1966.

B_{II} – M. V. BIRYLA, *Беларуская антрапанімія 3. Структура уласных мужчынскіх імён*. Мінск: Навука і тэхніка, 1982.

bulg. – bulgarų

GEN. – genitivus (kilmininkas)

gu. – gudų

IN₁₅₅₄ – 1554 m. gruodžio mėn. 4 d. Vilniaus tijūnijos – Nemenčinės ir Linkmenų valsčių – inventorius. K. JABLONSKIS, sud., *Istorijos archyvas (XVI a.)*, Kaunas, 1934, 30–131.

IN₁₆₃₆ – *Inwentarz Wszystkiego Ciwunstwa Wilenskiego ё Miasteczek powierzonych Niemenczynskie й Lýngmianskie ё koncazyzna Wojtowstwa Przez ё Poddanych z ich (...) przez miej Gerzega Kazimirza Jawgiela Dworza (...)* 1636. VUBRS, F 14.

INSTR. – instrumentalis (inagininkas)

kan. – kanoninis

le. – lenkų

lie. – lietuvių

LPŽ_I, LPŽ_{II} – A. VANAGAS, red., *Lietuvių pavardžių žodynas (A-K)*, t. 1; *Lietuvių pavardžių žodynas (L-Ž)*, t. 2, Vilnius: Mokslas, 1985, 1989.

lo. – lotynų

NOM. – nominativus (vardininkas)

PL. – pluralis (daugiskaita)

s. sl. – senovės slavų

st. – stačiatikių

ukr. – ukrainų

vo. – vokiečių

LITERATŪRA

ČEKMONAS, V. 1988: *Введение в славянскую филологию*, Vilnius: Mokslas.

DUMČIUS, J. 1957: Antikiniai vardai lietuvių liaudies kalboje. *Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto Istorijos-filologijos fakulteto mokslo darbai* 3, 178–183.

GUDAVIČIUS, E. 1999: *Lietuvos istorija 1. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius: Akademinio skautų sajūdžio Vydūno fondas Čikagoje, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

KARDELIS, V. 1999: *Fonetinės slavizmų ypatybės ir jų raida rytinėse lietuvių šnektose*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.

KRIČINSKIS, S. 1993: *Lietuvos tootoriai. Istorinės ir etnografinės monografijos bandymas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

KUZAVINIS, K., SAVUKYNAS, B. 1994: *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 1979: XVI a. lietuvių vardai. *Kalbos kultūra* 36, 84–89.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 1991: *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius: Mokslas.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 2001: Dėl lietuvių pavardžių vertinimo darybos požiūriu. *Acta linguistica Lithuanica* 44, 167–188.

OCHMANSKIS, J. 1996: *Senoji Lietuva*, Vilnius: Mintis.

- POTAŠENKO, G., red., 2001: *Lietuvos tautinės mažumos. Kultūros paveldas*, Vilnius: Kronta.
- URBUTIS, V. 1992: Senosios lietuvių kalbos slavizmai. *Baltistica* 27 (1), 4–14.
- URBUTIS, V. 1993: Senujų slavizmų kilmės įvairovė. *Baltistica* 28 (1), 91–101.
- VANAGAS, A. 1974: Pavidės iš hebrajiškos kilmės vardų. Savukynas, B., red., *Žodžiai ir žmonės*, Vilnius: Mintis, 87–152.
- VANAGAS, A. 1981: *Lietuvių hidronimų etimologijos žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- VIDUGIRIS, A. 1983: Dėl kalbų kontaktavimo pietryčių Lietuvoje. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 23, 46–60.
- ZINKEVIČIUS, Z. 1977: *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mintis.
- ZINKEVIČIUS, Z. 1987: *Lietuvių kalbos istorija 2. Iki pirmųjų raštų*, Vilnius: Mokslas.
- ZINKEVIČIUS, Z. 2000: *Lietuvių poterai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Laima Grumadienė
Lietuvių kalbos institutas
Antakalnio g. 6, 2055 Vilnius, Lietuva
laigruma@takas.lt

Gauta 2001 12 12